

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра бухгалтерського обліку та консалтингу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА "ОБЛІК І АУДИТ"

галузь знань 07 Управління та адміністрування
спеціальність 071 Облік і оподаткування

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему

РОЗВИТОК СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

здобувача: Бельхадрі Аміри Нуреддінівни _____

Науковий керівник: к.е.н., доцент Коршикова Р.С. _____

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

В.о. завідувача кафедри: к.е.н., доцент Цятковська О.В.

Київ – 2024

Реферат до магістерської роботи "Розвиток судово-бухгалтерської експертизи в Україні"

Кваліфікаційна магістерська робота містить 86 сторінок, 11 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел з 82 найменувань, додатки.

"Розвиток судово-бухгалтерської експертизи в Україні"

Об'єктом дослідження є система судово-бухгалтерської експертизи як складова забезпечення економічної безпеки та ефективності судочинства в Україні.

Предметом дослідження виступають методологічні, організаційні та правові аспекти функціонування та розвитку судово-бухгалтерської експертизи.

Мета дослідження — аналіз сучасного стану судово-бухгалтерської експертизи в Україні та визначення шляхів її вдосконалення.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- уточнити сутність та функції судово-бухгалтерської експертизи;
- вивчити нормативно-правову базу, що регулює проведення судово-бухгалтерських експертиз в Україні;
- дослідити історичні етапи становлення експертизи в Україні;
- проаналізувати методи та прийоми проведення судово-бухгалтерської експертизи;
- оцінити зарубіжний досвід проведення подібних експертиз;
- визначити основні проблеми, що виникають у процесі проведення судово-бухгалтерських експертиз в умовах воєнного стану;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення методології та цифровізації експертної діяльності в Україні.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. У роботі систематизовано методи проведення судово-бухгалтерської експертизи, обґрунтовано роль диджиталізації в її розвитку, проведено порівняльний аналіз зарубіжного досвіду. Практична значущість полягає у розробці рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правової бази, створення національної платформи автоматизації експертної діяльності, а також

розробки програм навчання для підготовки кваліфікованих експертів. Запропоновані підходи можуть бути використані як у державному секторі, так і в приватних експертних установах.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи: 2024.

Рік захисту роботи: 2024.

Ключові слова: судово-бухгалтерська експертиза, економічна безпека, фінансовий контроль, диджиталізація, облік, аналіз, судочинство, ефективність.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ...	7
1.1. Сутність та значення судово-бухгалтерської експертизи.....	7
1.2. Нормативно-правова регулювання судово-бухгалтерської експертизи в Україні.....	18
1.3. Основні принципи проведення судово-бухгалтерської експертизи та її місце в судових процесах.....	23
РОЗДІЛ 2. ГЕНЕЗИС МЕТОДОЛОГІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ.....	30
2.1. Історичні етапи становлення та розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні.....	30
2.2. Порядок призначення та організації судово-бухгалтерської експертизи в Україні.....	35
2.3. Методи та прийоми судово-бухгалтерської експертизи.....	46
2.4. Проблемні аспекти судово-бухгалтерської експертизи в Україні в умовах воєнного стану.....	52
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ.....	59
3.1. Зарубіжний досвід проведення судово-бухгалтерських експертиз.....	59
3.2. Диджиталізація як сучасна рушійна сила вдосконалення судово-експертної діяльності.....	70
3.3. Перспективи розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні.....	77
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми. Концепція правової держави передбачає, що всі суб'єкти господарювання, незалежно від форми власності та масштабів діяльності, зобов'язані неухильно дотримуватися чинного законодавства. Особлива увага приділяється податковому законодавству, оскільки саме воно регулює фінансові відносини між державою та бізнесом. Проте, сучасні реалії свідчать про те, що дотримання податкового законодавства є складним завданням, оскільки постійні зміни податкового кодексу, поява нових податків та зборів, ускладнення податкових процедур створюють значні труднощі для підприємців. При цьому різні трактування податкових норм податковими органами призводять до правової невизначеності та збільшують ризики для бізнесу. Часті ж перевірки, штрафи та інші адміністративні заходи створюють додатковий тиск на підприємців і можуть спонукати їх до порушення закону або навіть закриття бізнесу.

Найбільшою складністю є те, що певна частка підприємців свідомо спотворюють дані обліку та звітності з метою ухилення від сплати податків або отримання інших неправомірних переваг. У межах поглиблення економічної кризи, внаслідок триваючої війни частка підприємців, що шукають нестандартні способи вирішення своїх проблем, які не завжди відповідають вимогам законодавства, лише зростає.

Одночасно з цим сучасне зростання економічної активності у світі, ускладнення господарських відносин, а також посилення вимог до обґрунтованості судових рішень в країні обумовлюють підвищену увагу до судово-бухгалтерської експертизи. Сьогодні вона є одним з найважливіших інструментів забезпечення доказової бази у цивільних, господарських та кримінальних справах. В умовах розвитку цифрової економіки вона відіграє особливо важливу роль не тільки у розслідуванні, а й у попередженні економічних правопорушень, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток судово-бухгалтерської експертизи в Україні значною мірою обумовлений дослідженнями та працями вітчизняних науковців. Серед них особливо виділяються такі провідні фахівці, як Базась М., Воронко Р., Гуцаленко Л., Дікань Л., Іванков В., Мулик Т.О., Мулик Я.І., Мумінова-Савіна Г., Пугаченко О., Хомутенко В. Завдяки їхнім науковим працям було здійснено детальний аналіз сутності та особливостей проведення судово-бухгалтерських експертиз в українських реаліях. Вчені досліджували широкий спектр питань, пов'язаних з цією сферою, зокрема: теоретичні основи судово-бухгалтерської експертизи; практичні аспекти проведення експертиз; проблеми та перспективи розвитку тощо.

Метою дослідження є критичний аналіз сучасного стану судово-бухгалтерської експертизи в Україні та визначення напрямків її вдосконалення.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- охарактеризувати сутність та значення судово-бухгалтерської експертизи;
- дослідити особливості нормативно-правового регулювання судово-бухгалтерської експертизи в Україні;
- визначити основні принципи проведення судово-бухгалтерської експертизи та її місце в судових процесах;
- проаналізувати історичні етапи становлення та розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні;
- дослідити порядок призначення та організації судово-бухгалтерської експертизи в Україні;
- обґрунтувати методи та прийоми судово-бухгалтерської експертизи;
- виявити проблемні аспекти судово-бухгалтерської експертизи в Україні в умовах воєнного стану;
- проаналізувати зарубіжний досвід проведення судово-бухгалтерських експертиз;

- дослідити особливості диджиталізації як сучасної рушійної сили вдосконалення судово-експертної діяльності;
- обґрунтувати перспективи розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні.

Об'єкт дослідження – процес становлення, функціонування та розвитку судово-бухгалтерської експертизи як складової системи фінансового контролю та забезпечення економіко-правового порядку в Україні.

Предмет дослідження – методологічні, організаційні та правові аспекти розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні, а також її роль у забезпеченні ефективності фінансового контролю та судово-експертної діяльності.

Методи дослідження. В основі дослідження лежить комплексний підхід, що передбачає застосування як загальнонаукових, так і спеціальних методів. Для узагальнення теоретичних засад судово-бухгалтерської діяльності було використано метод синтезу. З метою формулювання загальних висновків було застосовано метод абстрагування. Конкретизацію теоретичних положень забезпечував метод аналізу документів та реєстрів обліку. Для кількісної оцінки та виявлення закономірностей було використано статистичні методи, а саме: групування та порівняння. Монографічний метод дозволив проаналізувати сучасний стан наукових розробок у даній галузі, а розрахунково-конструктивний метод – обґрунтувати практичні рекомендації.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. У роботі уточнено визначення «судово-бухгалтерська експертиза», проведено аналіз зарубіжного досвіду проведення судово-бухгалтерських експертиз та особливостей диджиталізації як сучасної рушійної сили вдосконалення судово-експертної діяльності. На основі проведеного аналізу обґрунтовано перспективи розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні.

Інформаційна база. Для проведення дослідження було використано широкий спектр інформаційних джерел. Зокрема, аналізувалося чинне законодавство України,

наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали спеціалізованих конференцій, а також навчальні посібники з бухгалтерського обліку. Такий комплексний підхід дозволив забезпечити всебічне дослідження теми.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були апробовані в тезах на тему «Розвиток судово-бухгалтерської експертизи в Україні» на Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні економічні відносини у глобальному та регіональному вимірі» (18-19 жовтня 2024 року, м. Ужгород) (0,125 д.а.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

1.1 Сутність та значення судово-бухгалтерської експертизи

Судово-бухгалтерська експертиза в сучасних реаліях набуває все більшої важливості, стаючи невід'ємною частиною цивільного та господарського процесів. Особливо гостро потреба у такій процедурі відчувається у справах, пов'язаних із податковими спорами та виконанням цивільно-правових договорів. Але незважаючи на широке застосування, поняття «судово-бухгалтерська експертиза» у наукових працях та законодавстві України не має його чіткого, однозначного визначення.

Для того, щоб досконало зрозуміти судово-бухгалтерську експертизу та її специфіку, варто розпочати з аналізу поняття «експертиза» в цілому. Такий підхід дозволить чіткіше визначити місце та роль судово-бухгалтерської експертизи серед інших видів експертиз.

З точки зору бухгалтерського обліку експертиза – це аналіз, дослідження, що проводяться залученими спеціалістами (експертами), експертною комісією, які завершуються підготовкою та видачею акту, висновку, в окремих випадках – сертифікату якості-відповідності [10; 19]. Відповідно до підходу з позицій юриспруденції експертиза (франц. *expertise*, від лат. *expertus* – досвідчений, випробуваний) розглядається як вивчення, перевірка, аналітичне дослідження, кількісна чи якісна оцінка висококваліфікованим фахівцем, установою, організацією певного питання, явища, процесу, предмету, які вимагають спеціальних знань у відповідній сфері суспільної діяльності. Отже, експертиза, будучи одним із важливих процесуальних інститутів, спрямована на отримання доказів у ході розкриття та розслідування злочинів. Вона проводиться в процесі розслідування цивільної чи кримінальної справи, коли встановлення обставин її здійснення потребує

спеціальних знань, набуває процесуальних ознак і є складовою досудового розслідування [38].

Пропонуємо під поняттям «експертиза» розуміти спеціальне дослідження, яке проводиться фахівцем (експертом-бухгалтером) з метою отримання об'єктивної інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання. Це дослідження здійснюється на основі спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку, фінансів, аудиту та аналізу господарської діяльності. При цьому метою експертизи є отримання достовірної інформації про фінансовий стан підприємства, правильність ведення бухгалтерського обліку, виявлення порушень законодавства та внутрішніх нормативних документів.

Судова експертиза відрізняється від експертиз, що здійснюються в інших сферах діяльності, за такими ознаками [8, с. 67]:

- 1) виконання спеціальних процесуальних норм, які регламентують права та обов'язки експерта і суб'єкта, якому доручено проведення експертизи;
- 2) дотримання правил підготовки матеріалів, процедур призначення та здійснення експертизи;
- 3) здійснення дослідження із застосуванням спеціальних знань у різних галузях економіки;
- 4) формування висновків, які мають статус джерела доказової інформації.

Щодо судово-експертного дослідження, воно «за своєю гносеологічною сутністю є різновидом процесу пізнання об'єктивної дійсності, який здійснюється шляхом застосування різних наукових методів» [25, с. 216].

У законодавчо-нормативній базі України розглядається як судова експертиза, так її підвид – судово-економічна експертиза. При цьому сутність судово-бухгалтерської експертизи визначається як складова частина судово-економічної експертизи. Тому згідно ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-12 «судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з

метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [42].

У більшості наукових досліджень спостерігається акцент на відтворенні норм законодавства. У той же час частина дослідників визначає судово-бухгалтерську експертизу як процес дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, що здійснюється відповідно до чинного законодавства фахівцем, який володіє спеціалізованими знаннями у сфері бухгалтерського обліку (експертом-бухгалтером), з метою формування висновків щодо питань, поставлених органами досудового розслідування чи суду. Вважаємо, що дане трактування лише частково розкриває економіко-правову квінтесенцію судово-бухгалтерської експертизи.

Також дослідники відзначають й те, що судово-бухгалтерська експертиза характеризується:

- процесуально-правовим змістом;
- економічним змістом.

Процесуально-правовий зміст експертизи полягає у визначенні її як процесу, керованого системою правил, закріплених законодавчо. З такого погляду судово-бухгалтерська експертиза нічим не відрізняється від інших судових експертиз.

Економічний зміст судово-бухгалтерської експертизи полягає в реалізації системи знань у галузі бухгалтерського обліку, фінансів, аудиту, ревізії, економічного аналізу тощо. Перелічені особливості, пов'язані із застосуванням спеціальних знань, виокремлюють судово-бухгалтерську експертизу в самостійний вид судових експертиз [4; 29].

В економічній літературі можна знайти різні погляди на сутність та призначення судово-бухгалтерська експертиза. Так, В. Глібоко дає таке визначення: судово-бухгалтерська експертиза – це «економічне дослідження різних конфліктних відносин у діяльності суб'єкта господарювання за даними бухгалтерського обліку та бухгалтерської звітності, які стають об'єктом розслідування різних правоохоронних органів» [9, с. 26].

На думку Є. Карпенка, під досліджуваним поняттям варто визначати «процесуальну дію, що полягає в експертному дослідженні даних бухгалтерського та податкового обліку з метою формування та надання висновку стосовно питань, поставлених органами дізнання та слідства або іншим замовником» [23, с. 122].

В. Суржик поняттям «судово-бухгалтерська експертиза» трактує як «дослідження експертами із професійними спеціальними знаннями бухгалтерського обліку, бухгалтерських документів, реєстрів, оперативної, статистичної, фінансової звітності, що проводиться в ході досудових слідчих дій і судових процесів та є наслідком конфліктних ситуацій господарської діяльності підприємства та інституційного середовища навколо нього» [53, с. 167]. Вважаємо, що саме це визначення можна розглядати як таке, що найбільш повно розкриває зміст цього поняття.

Аналіз наукових публікацій свідчить, що окремі дослідники не розглядають судово-бухгалтерську експертизу як форму фінансового контролю. Відповідно, вони сприймають її не як інструмент для запобігання правопорушенням, а радше як спосіб встановлення фактичних даних і обставин, що мають значення у межах відповідних розслідувань чи судових процесів [9; 23; 29; 53]. Проте з цим не можна погодитись лише частково, оскільки судово-бухгалтерська експертиза може призначатися правоохоронними органами, які у системі державного фінансового контролю виконують контрольні функції. При цьому факт існування системи контролю, з одного боку, надає попереджувальний вплив на злочинну поведінку, а з іншого – сприяє своєчасності виявлення економічних правопорушень, що вже відбулися.

Під час проведення судово-економічної експертизи здійснюється всебічний аналіз бухгалтерських й податкових документів та звітності, що безпосередньо пов'язані з предметом спору. Головною метою досліджень, які проводяться в рамках судово-бухгалтерської експертизи, є встановлення наявності (відсутності) фактів спотворень на будь-якій стадії процесу бухгалтерського обліку, механізму їх

утворення, місця, часу, якісної та кількісної характеристик, ступеня впливу на фінансові показники діяльності суб'єкта господарювання.

Основними завданнями, які вирішуються судово-бухгалтерською експертизою, можна вважати [24; 25]:

- встановлення наявності або відсутності фактів чи ознак викривлення облікових даних за допомогою специфічних методів, характерних для бухгалтерського обліку;

- визначення видів викривлень, механізму їх виникнення та оцінка ступеня їх впливу на показники, що є важливими для слідства (суду) або господарської діяльності, зокрема на обчислення податкової бази;

- перевірка відповідності відображених господарських операцій вимогам ведення бухгалтерського обліку;

- ідентифікація облікових записів шляхом встановлення тотожності або розбіжностей між чорновими записами та даними офіційного бухгалтерського обліку за їх змістом і структурою;

- перевірка відповідності між даними аналітичного і синтетичного обліку та первинними документами і звітністю;

- реконструкція або відновлення відсутніх чи викривлених облікових форм і систем з урахуванням їх логічних взаємозв'язків, як у попередніх, так і в подальших періодах, для відновлення повноти облікової інформації.

У цьому контексті ключовими функціями судово-бухгалтерської експертизи є наступні [34, с. 89]:

- 1) інформаційна (доказова). Дана функція обґрунтовується тим, що експерт-бухгалтер надає об'єктивну інформацію, яка може бути використана як доказ у судовому процесі. Ця інформація допомагає встановити істину щодо подій, що стали предметом розслідування;

2) оціночна, оскільки експерт оцінює фінансовий стан підприємства, правильність ведення бухгалтерського обліку, розмір збитків, завданих злочином тощо;

3) консультативна, коли експерт може надавати консультації слідчим, прокурорам, суддям з питань, що стосуються бухгалтерського обліку та фінансів;

4) допоміжна, оскільки експертиза допомагає слідчим органам та суду у встановленні причин та умов скоєння злочинів, а також у розкритті механізму їх вчинення;

5) кримінологічна, що обґрунтовується тим, що експерт-бухгалтер аналізує фінансово-господарську діяльність підприємства, виявляючи відхилення від нормального ходу господарських процесів, які можуть свідчити про вчинення злочину.

Предмет судово-бухгалтерської експертизи включає відображені в бухгалтерській документації та облікових регістрах господарські операції, які є об'єктом судового розгляду. Саме стосовно них експертом-бухгалтером формується висновок на основі поставлених перед ним на дозвіл слідчим, прокурором, судом проблем або питань. Предмет судово-бухгалтерської експертизи включає явища, які можна характеризувати декількома ознаками: пряме відношення до господарської діяльності; відображення у бухгалтерському обліку; визначення їх меж питаннями, які ставить слідчий (суд); наявність висновку спеціаліста у сфері бухгалтерського обліку.

Об'єкт експертизи – бухгалтерські документи, регістри, звіти, первинні документи, а також інші матеріали, що стосуються фінансово-господарської діяльності підприємства. Суб'єктом виступає експерт-бухгалтер, тобто фахівець, який має спеціальні знання та досвід у галузі бухгалтерського обліку.

Об'єкти можна класифікувати як загальні та спеціальні. Загальні об'єкти дослідження експерта-бухгалтера включають: первинну та зведену бухгалтерську документацію; матеріали інвентаризацій; документацію бухгалтерського

оформлення (бухгалтерські проводки, накопичувальну відомість), записи регістрів аналітичного та синтетичного обліку; записи оперативного та неофіційного обліку; розпорядчу документацію щодо здійснення господарських операцій; електронні засоби та носії, що включають облікові та інші економічні відомості, накази про організацію облікової політики, галузеві нормативні положення та інструкції, стандарти бухобліку [2; 27].

До спеціальних об'єктів слід віднести: акт документальної ревізії, аудиторський висновок експерта або фахівця в інших галузях знань; протокол вилучення документів та постанова про залучення їх до справи; протокол інших процесуальних дій (допити, очні ставки, обшуки та виїмки), документи довідкового та технічного характеру (котирування, валютний курс, ставка рефінансування банку, індекс інфляції та ін.).

Значну роль під час проведення судових бухгалтерських експертиз грає дослідження спеціальних об'єктів, що містять інформацію, яку можна зарахувати до предмета експертизи. Так, з протоколу допиту фахівці підкреслюють відомості про факти економічної діяльності підприємств, які не були відображені в документації експертного дослідження (продаж готової продукції, розрахунки підприємства з постачальниками та іншими сторонніми компаніями, прийняті в компанії форми бухобліку та документообігу тощо).

Також об'єкти судово-бухгалтерської експертизи поділяють на:

1) прості об'єкти, які складаються з кількох елементів, що мають прості зв'язки (прикладом може бути документація, за допомогою якої визначається сума недостачі);

2) складні об'єкти, які не мають певної структури і потребують дослідження з наступним виділенням їх елементів (такою є система оподаткування підприємства).

Більш детальна класифікація об'єктів судово-бухгалтерської експертизи візуалізована на рис. 1.1.

Ретельний аналіз зазначених документів дозволяє оцінити відповідність наданої інформації основним вимогам законодавства та нормативно-правових актів, обґрунтованість і коректність списання ресурсів, а також ідентифікувати недостовірні відомості, які спричинили зазначений результат [39, с. 176].

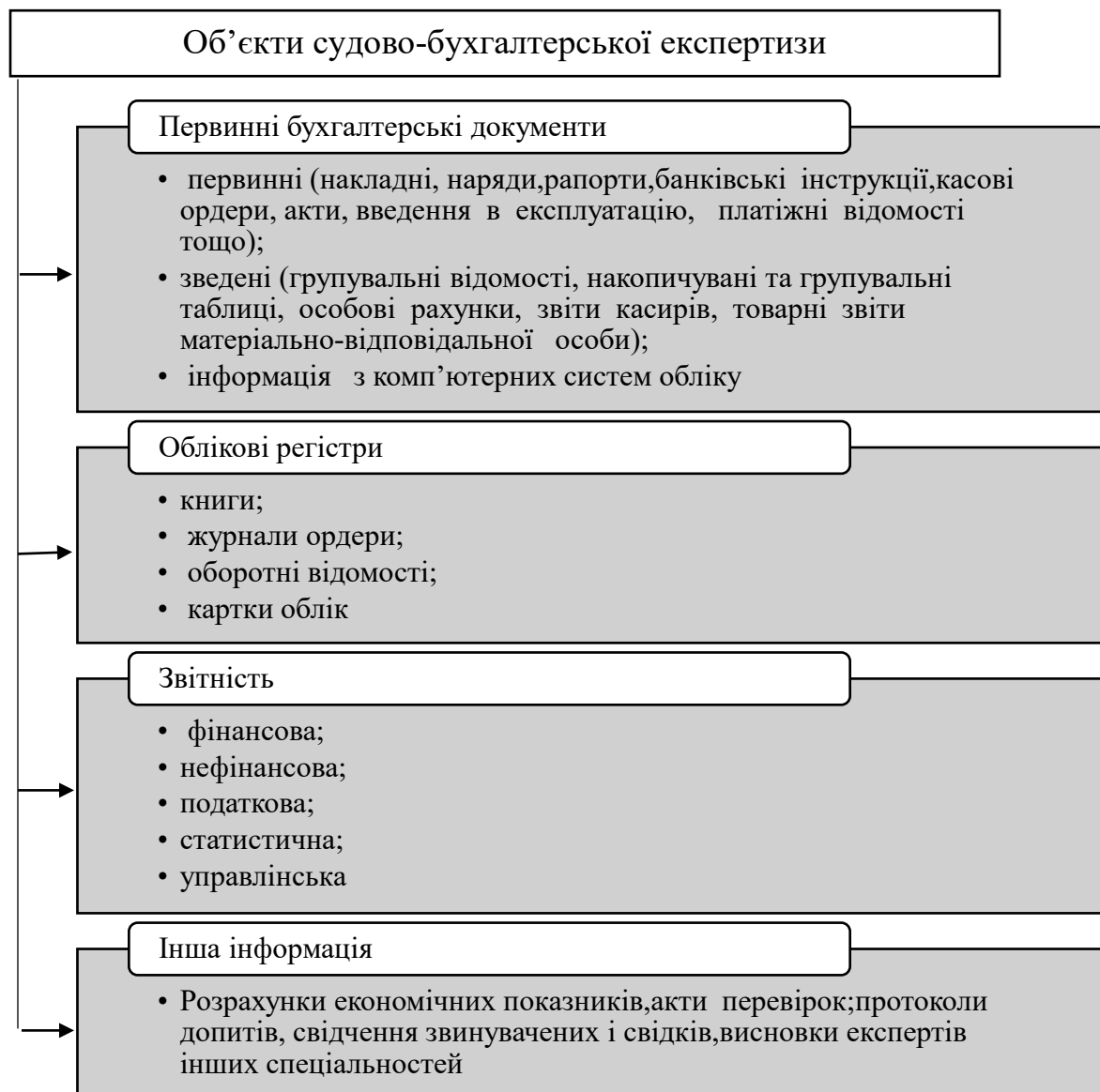

Рисунок 1.1 – Класифікація об'єктів судово-бухгалтерської експертизи [3, с.

У процесі судово-бухгалтерської експертизи аналізується достовірність та повноцінність інформації, що надається. За результатами виконаних досліджень, складається експертний висновок, у якому вказують усі основні моменти та положення. Документ встановленим порядком передається до судової інстанції.

На рис. 1.2 відображено важливі фактори, що враховуються фахівцем при здійсненні експертизи.

Рисунок 1.2 – Основні фактори, що визначаються під час проведення судово-бухгалтерської експертизи [31, с. 133]

Порядок призначення та проведення судово-бухгалтерської експертизи регламентується відповідними процесуальними кодексами України. Зазвичай, експертиза призначається ухвалою слідчого судді, суду або слідчого. Відповідно до основних положень чинного законодавства та вимог, регламентованих нормативно-правовими документами, судово-бухгалтерська експертиза найчастіше

призначається у випадках, коли необхідно дослідити різні ситуації економічного характеру. Результати, отримані у процесі проведення роботи, можуть використовуватись у судових інстанціях. При цьому судово-бухгалтерська експертиза не є обов'язковим видом експертиз та встановлюється лише за необхідності. З кожної нагоди слідчий та судові експерти мають ухвалити рішення про призначення судово-бухгалтерської експертизи виходячи з конкретних умов. Також існують деякі обставини, за яких судово-бухгалтерська експертиза проводиться обов'язково:

- при розбіжності результатів ревізій матеріалів з обліковою документацією, за умови, якщо невідповідності неможливо знайти під час проведення повторної ревізії;
- за умови, якщо обвинувачений оскаржуватиме результати експертизи, наполягаючи на тому факті, що ревізор не передавав призначену йому документацію.

Судові чи слідчі органи, які вимагають експертизу, покладають на спеціаліста відповідальність за виявлення спотворених, недостовірних фактів, а також обґрунтування висновків. Тим часом, перевірка може здійснюватися і поза розглядом чи розслідуванням. В даному випадку вона постає як стороннє об'єктивне дослідження правомірності здійснюваних господарських операцій. В такому разі її ініціюють акціонери товариства чи його власники [54, с. 52].

Процес проведення судово-бухгалтерської експертизи є досить складним і багатоетапним. Він передбачає чітку послідовність дій, починаючи від призначення експертизи і закінчуючи складанням висновку. Розглянемо детальніше кожен етап.

1. Призначення судово-бухгалтерської експертизи. Призначити експертизу може слідчий, суддя або інша уповноважена особа. Підставою для призначення експертизи є необхідність отримання висновків спеціаліста для роз'яснення певних питань, що виникли у справі. При призначенні експертизи формулюються конкретні

питання, на які має відповісти експерт. Ці питання повинні бути чіткими, зрозумілими і не виходити за межі компетенції експерта.

2. Вибір експерта. Експерт повинен мати відповідну кваліфікацію та досвід роботи в галузі бухгалтерського обліку. При цьому експерт має бути незалежним від сторін у справі.

3. Надання матеріалів експерту. Експерту надаються всі необхідні документи, такі як первинні облікові документи, фінансова звітність, договори, акти тощо. Також він може також отримувати додаткову інформацію від слідчого, суду або інших осіб.

4. Проведення дослідження. Експерт ретельно вивчає надані йому матеріали, проводить необхідні розрахунки та аналізи. Для проведення дослідження експерт використовує різноманітні методи, такі як документальний аналіз, аналіз облікових даних, економіко-математичні методи тощо. У деяких випадках експерт може виїжджати на об'єкт для проведення додаткових досліджень [43, с. 92].

5. Оформлення висновку. Висновок експерта має містити вступну, описову, дослідну і висновкову частини. У висновку експерт формулює відповіді на поставлені питання, обґрунтовує свої висновки посиланнями на законодавство, нормативні акти, результати проведених досліджень.

6. Надання висновку. Висновок експерта передається слідчому, суду або іншій уповноваженій особі. Отриманий висновок розглядається слідчим або судом при ухваленні процесуального рішення.

7. Оскарження висновку експерта. Учасники процесу мають право оскаржити висновок експерта, якщо вважають його необґрунтованим або неповним.

Таким чином, можемо стверджувати, що судово-бухгалтерська експертиза є важливим інструментом для розкриття економічних злочинів, захисту прав та законних інтересів учасників судових процесів. Вона дозволяє встановити істину у справах, де необхідні спеціальні знання в галузі бухгалтерського обліку, та забезпечити об'єктивне розслідування.

1.2 Нормативно-правове регулювання судово-бухгалтерської експертизи в Україні

Судово-бухгалтерська експертиза як невід'ємна частина судового процесу тісно пов'язана з нормативно-правовим регулюванням.

Правовою основою призначення і проведення судових експертиз є Закон України «Про судову експертизу» (далі - Закон № 4038-XII), Кримінально-процесуальний, Цивільний процесуальний та Господарський процесуальний кодекси України, Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (далі - Інструкція № 53/5), науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі - Науково-методичні рекомендації № 53) та інші нормативно-правові акти з питань судової експертизи.

На сьогодні порядок проведення судово-бухгалтерської експертизи, як й інших видів експертиз, визначається Законом України «Про судову експертизу» [42]. Цей закон спрямований на забезпечення законодавчого регулювання судово-експертної діяльності загалом і має важливе значення для належної організації та практичного проведення різних видів експертиз.

Згідно зі статтею 7 Закону України «Про судову експертизу» проведення судових експертиз покладено на державні спеціалізовані установи та незалежних судових експертів, які не перебувають у штаті цих установ. Такий підхід забезпечує конкурентність та різноманітність у сфері судової експертизи. Однак, слід зазначити, що криміналістичні, судово-медичні та судово-психіатричні експертизи, зважаючи на їхню специфіку та потребу у високому рівні стандартизації, можуть проводитися виключно в державних спеціалізованих експертних установах. Це пов'язано з необхідністю забезпечення єдиних підходів до проведення таких експертиз та підвищення рівня довіри до їхніх результатів [42].

Варто зауважити, що з моменту ухвалення Закону України «Про судову експертизу» його положення здебільшого зберегли свою актуальність. Однак, з огляду на динамічний розвиток законодавства, а саме прийняття нових процесуальних кодексів та інших нормативно-правових актів, починаючи з 2004 року, відбулися певні зміни в регулюванні судово-експертної діяльності. Ці зміни стосувалися як процесуальних аспектів проведення експертиз, так і їхнього організаційного забезпечення [42].

Проведення судово-бухгалтерської експертизи здійснюється відповідно до загальних принципів, визначених Законом № 4038-ХІІ. Однак, специфіка бухгалтерської експертизи вимагає додаткового регулювання, яке забезпечується Інструкцією № 53/5. Цей нормативний документ детально регламентує процедуру проведення бухгалтерських експертиз, визначаючи права та обов'язки експерта-бухгалтера, порядок проведення дослідження та оформлення висновку. Інструкція складається з 39 пунктів, які охоплюють весь процес проведення експертизи від моменту її призначення до складання експертного висновку [39].

Законодавчо закріплений перелік завдань судово-бухгалтерської експертизи детально викладений у Науково-методичних рекомендаціях № 53/5 [34]. Відповідно до положень цього документом одними з основних завдань експертизи є:

1. Перевірка достовірності облікових даних є одним із ключових завдань судово-бухгалтерської експертизи. Експерт, аналізуючи бухгалтерські документи підприємства, повинен встановити, чи відображають вони реальний фінансовий стан підприємства. Це передбачає комплексний аналіз, який включає в себе перевірку правильності обліку товарно-матеріальних цінностей (тобто сировини, матеріалів, готової продукції), грошових коштів (як готівки, так і коштів на банківських рахунках), основних засобів (будівель, споруд, обладнання) та інших активів підприємства. Мета такої перевірки – визначити, чи немає в обліку помилок, викривлень або маніпуляцій.

2. Оцінка правильності розрахунку податків. Експерт повинен детально проаналізувати облікові дані та податкову звітність підприємства, щоб встановити, чи правильно обчислюються і сплачуються такі основні податки, як податок на прибуток, податок на додану вартість, а також інші податки та збори, що передбачені чинним законодавством. Метою такої експертизи є визначення відповідності податкових зобов'язань підприємства вимогам податкового законодавства.

3. Аналіз фінансово-господарської діяльності. Експерт, використовуючи спеціальні знання та методи, може виявити порушення чинного законодавства, встановити причини виникнення фінансових труднощів, оцінити ефективність управління підприємством та визначити інші важливі аспекти його діяльності. Такий аналіз є необхідним для вирішення широкого кола питань, що виникають у господарських спорах, кримінальних провадженнях та інших правових відносинах.

Згідно з чинним законодавством підставою для проведення судової експертизи є офіційний процесуальний документ (постанова, ухвала), який видається уповноваженою на те особою або органом. Такий документ детально визначає мету експертизи, перелік питань, на які має відповісти експерт, а також об'єкти дослідження. В окремих випадках, передбачених законом, підставою для проведення експертизи може бути договір, укладений між зацікавленою особою та експертом або експертною установою. При цьому договір має містити всі необхідні реквізити, а також чітко сформульовані завдання для експерта.

Коли ініціатором проведення судової експертизи виступає не суд або орган досудового розслідування (наприклад, приватна особа, юридична особа або інша організація), підставою для проведення експертизи слугує спеціальний договір. Цей договір укладається між замовником експертизи (тобто особою, яка ініціювала проведення експертизи) та експертом або експертною установою. У договорі детально прописуються умови проведення експертизи, включаючи перелік питань, на які має відповісти експерт, об'єкти дослідження, терміни виконання роботи та

вартість послуг. Важливо зазначити, що хоча ініціатива проведення експертизи може виходити від приватної особи, її результати можуть бути використані в судових процесах за умови дотримання встановлених законом вимог [42].

Відповідно до чинного законодавства [39] для юридичних і фізичних осіб на договірних засадах експертами проводяться експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи..

Результати проведення експертиз та експертних досліджень викладаються у письмовому документі – висновку експерта [41].

Кримінально-процесуальний кодекс України (далі – КПК України) є фундаментальним законом, який регулює всі аспекти кримінального судочинства. Зокрема, КПК детально визначає порядок призначення та проведення судових експертиз [26]. Цей нормативний акт не лише встановлює загальні правові засади експертної діяльності, а й конкретизує умови проведення експертиз, права та обов'язки суб'єктів кримінального процесу, пов'язаних з експертизою, та забезпечує гарантії того, що експертне дослідження буде проведено об'єктивно, всебічно та в повному обсязі. Таким чином, КПК України створює правові рамки для ефективного використання судової експертизи як одного з найважливіших засобів доказування в кримінальному провадженні.

Кримінально-процесуальний кодекс України передбачає, що судова експертиза призначається у випадках, коли для встановлення певних фактів, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання. Тобто, коли слідчий, прокурор або суддя не мають достатньої кваліфікації для самостійного вирішення певних питань, вони звертаються за допомогою до фахівців у відповідній галузі знань.

Ініціатором призначення експертизи найчастіше виступає слідчий, прокурор або сторона захисту. Вони подають клопотання, в якому детально викладають питання, які необхідно вирішити за допомогою експертного дослідження. Після розгляду цього клопотання слідчий суддя або суд ухвалює рішення про призначення

експертизи та визначає конкретного експерта або експертну установу, які будуть проводити дослідження. Далі всі необхідні матеріали справи направляються експерту для проведення досліджень [26].

Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) є вичерпним нормативно-правовим актом, який регулює всі аспекти цивільного судочинства, включаючи процедуру призначення та проведення судових експертиз. На відміну від кримінального процесу, де експертиза, як правило, спрямована на встановлення фактів, що свідчать про вчинення злочину, у цивільних справах експертиза має більш широкий спектр застосування. Вона допомагає суду з'ясувати різноманітні обставини справи, які вимагають спеціальних знань у певній галузі. Це можуть бути питання, пов'язані з оцінкою майна, встановленням причинно-наслідкових зв'язків, визначенням розміру збитків тощо. Таким чином, судова експертиза в цивільному процесі є важливим інструментом для всебічного та об'єктивного розгляду спорів [59].

Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) є вичерпним нормативно-правовим актом, який регулює всі аспекти розгляду господарських спорів. Особливу увагу в Кодексі приділено питанням призначення та проведення судових експертиз. ГПК України не лише встановлює загальні правила проведення експертиз, але й враховує специфіку господарських спорів, які часто пов'язані зі складними економічними питаннями, що вимагають спеціальних знань. Кодекс детально визначає, коли і за яких умов може бути призначена експертиза в господарському процесі, які питання можуть бути поставлені перед експертом, а також порядок проведення експертизи та оформлення її результатів [12].

Отже, правова база України, що включає цілу низку законодавчо-нормативних актів, створює чіткий і детально регламентований порядок проведення судово-бухгалтерських експертиз. Ці акти забезпечують правову основу для виконання експертиз, що гарантує їх проведення на високому професійному рівні, з дотриманням принципів об'єктивності, неупередженості та відповідності чинному

законодавству. Законодавство не лише визначає, хто має право призначати судово-бухгалтерську експертизу та за яких умов вона може бути ініційована, але й встановлює порядок організації та проведення дослідження. Особливу увагу в ньому приділено визначенню прав і обов'язків експертів, що включає дотримання етичних норм, забезпечення конфіденційності отриманих даних і точність виконання поставлених завдань. Крім того, законодавчі акти встановлюють вимоги до оформлення експертного висновку, зокрема його структури, змісту, обґрунтованості та достовірності представлених висновків.

Завдяки такому комплексному регулюванню забезпечується правомірне та ефективне використання результатів судово-бухгалтерських експертиз у судових процесах. Це сприяє прийняттю обґрунтованих і справедливих рішень, підвищує якість судочинства та забезпечує захист прав і законних інтересів усіх сторін процесу. Таким чином, законодавча база відіграє ключову роль у становленні та розвитку судово-бухгалтерської експертизи як важливого інструменту правосуддя.

1.3 Основні принципи проведення судово-бухгалтерської експертизи та її місце в судових процесах

Згідно зі ст. 3 «Принципи судово-експертної діяльності» Закону України «Про судову експертизу» судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [42]. Розглянемо їх детальніше.

Принцип законності означає, що вся судово-експертна діяльність повинна здійснюватися в чіткій відповідності до вимог чинного законодавства України. Це стосується [6, с. 12]:

- процедури призначення експертизи. Адже експертиза призначається лише у випадках, передбачених законом, за встановленою процедурою і на підставі відповідного рішення суду або слідчого;

- компетенції експерта, бо експерт може проводити дослідження лише в межах своєї компетенції, тобто у галузі знань, в якій він має спеціальні знання;

- використовуваних методів дослідження, які повинні бути науково обґрунтованими і відповідати вимогам законодавства;

- оформлення висновку експерта, який має відповідати встановленим формам і містити всі необхідні реквізити.

Незалежність судового експерта передбачає, що він проводить дослідження без будь-якого тиску з боку інших осіб, у тому числі учасників процесу. Експерт повинен бути вільний у своїх висновках і не залежати від будь-яких зовнішніх факторів. Гарантіями незалежності можна вважати [13, с. 37]:

- відсутність підпорядкування, оскільки експерти, як правило, не підпорядковуються органам, які призначили експертизу;

- конфіденційність. Це обґрунтовується тим, що інформація, отримана експертом під час проведення дослідження, є конфіденційною;

- захист від тиску. Закон передбачає відповідальність за втручання в діяльність експерта.

Об'єктивність означає, що експерт повинен проводити дослідження неупереджено, виходячи виключно з фактичних даних і застосовуючи наукові методи. Експерт не має права змінювати результати дослідження під впливом будь-яких зовнішніх факторів. Ознаками об'єктивності можуть слугувати:

- повна і всебічна перевірка. Експерт повинен перевірити всі надані йому матеріали і провести необхідні дослідження;

- відсутність упередженості. Адже експерт не повинен мати особистої зацікавленості у результатах дослідження;

– висновки експерта повинні бути чітко обґрунтовані і підкріплені фактичними даними [21; 30].

Повнота дослідження означає, що експерт повинен провести всі необхідні дослідження для дачі висновку з поставлених питань. Експерт не має права обмежуватися поверхневим аналізом матеріалів справи. До ознак повноти дослідження відносять:

– використання всіх доступних методів. Тобто експерт повинен використовувати всі доступні наукові методи для отримання достовірних результатів;

– експертом мають бути перевірені всі можливі версії подій;

– висновок експерта повинен містити відповіді на всі питання, поставлені перед ним.

Виконання цих принципів забезпечує достовірність і наукову обґрунтованість висновків експертів, що є важливою умовою для справедливого вирішення судових справ.

Основним призначенням судово-бухгалтерської експертизи є встановлення фактичних даних, які мають значення для розв'язання справи, що знаходяться на досудовому розслідуванні чи розгляді в суді. До таких фактів зазвичай відносять:

- розмір збитків, завданих внаслідок господарської діяльності;
- наявність або відсутність ознак шахрайства, розкрадання майна тощо;
- достовірність фінансової звітності;
- оцінка майна;
- визначення розміру заборгованості;
- аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства [57; 62].

Судово-бухгалтерська експертиза відіграє ключову роль у судовому процесі, забезпечуючи об'єктивність і всебічність розгляду справ, де виникають питання, пов'язані з фінансово-господарською діяльністю. Її значення полягає в наступному:

1. Встановлення фактичних даних на основі експертних висновків, що базуються на спеціальних знаннях і методах та надають суду об'єктивні дані, які важко оспорити. При цьому експерти можуть виявити факти, які не очевидні для інших учасників процесу, наприклад, махінації, приховані доходи тощо.

2. Оцінка доказів. В процесі проведення судово-бухгалтерської експертизи експерт може перевірити достовірність інших доказів, зокрема, показань свідків, документів, які стосуються фінансових питань. Така детальна експертиза допомагає виявити протиріччя між різними доказами і дає змогу оцінити їхню сукупну доказову силу.

3. Судово-бухгалтерська експертиза суттєво пришвидшує розгляд справи, оскільки надає суду об'єктивні та всебічні дані, необхідні для ухвалення обґрунтованого рішення. Завдяки експертним висновкам суд може зосередитися на вирішенні ключових питань справи, оскільки складні фінансові розрахунки та аналіз вже проведені експертом. Це дозволяє скоротити тривалість судового процесу та зменшити навантаження на суд.

4. Забезпечення справедливості на основі об'єктивних висновків експерта, що сприяють ухваленню справедливих судових рішень. Особливо коли мова йде про справи, пов'язані з фінансовими спорами. Об'єктивні висновки експерта, що ґрунтуються на спеціальних знаннях та глибокому аналізі фінансово-господарської діяльності, надають суду незаперечні докази, які дозволяють ухвалювати вмотивовані та справедливі рішення. Завдяки експертизі суддя отримує можливість розібратися у складнощах економічних питань, які можуть бути незрозумілими для людини без відповідної підготовки. Це, в свою чергу, дозволяє уникнути помилкових вироків, які можуть призвести до несправедливого розподілу майна або відповідальності.

5. Підвищення довіри до судової системи завдяки використанню наукових методів і спеціальних знань. Об'єктивні і всебічні експертні висновки, які

ґрунтуються на фактах та доказах, надають суду надійну основу для ухвалення справедливих рішень.

6. Специфічні функції в різних видах справ, а саме [15, с. 85]:

- в межах цивільних справ завдяки судово-бухгалтерській експертизі здійснюється визначення розміру збитків, оцінка майна, аналіз договорів тощо;
- під час розгляду кримінальних справ – реалізується виявлення ознак економічних злочинів, встановлення джерел доходів, проводиться оцінка фінансового стану підозрюваного;
- в процесі розгляду господарських справ за допомогою судово-бухгалтерської експертизи проходить розгляд спорів, пов'язаних з виконанням господарських договорів, банкрутством підприємств тощо;
- в межах адміністративних справ реалізується вирішення спорів, пов'язаних з нарахуванням і сплатою податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Перераховані причини зумовлюють незамінність судово-бухгалтерської експертизи у багатьох судових процесах, особливо тих, де виникають спори, пов'язані з фінансовими питаннями.

В межах цивільних справ даний вид експертизи може бути застосований для:

- справ про поділ майна. Тут судово-бухгалтерська експертиза застосовується з метою визначення вартості спільного майна подружжя або співвласників; розрахунку часток кожного з учасників у спільному майні;
- у справах про стягнення заборгованості її використання полягає у обґрунтуванні розміру заборгованості; перевірці правильності нарахування штрафів та пені; аналізі фінансового стану боржника для оцінки можливості стягнення;
- у справах про відшкодування збитків судово-бухгалтерська експертиза застосовується з метою розрахунку розміру збитків, завданих внаслідок порушення договірних зобов'язань; оцінки вартості майна, що було пошкоджено або знищено;

- в межах справ про спадщину, нею здійснюється оцінка вартості спадкового майна; визначення часток спадкоємців;

- в процесі ведення справ про банкрутство за допомогою судово-бухгалтерської експертизи проводиться аналіз фінансового стану підприємства для визначення його платоспроможності; оцінка активів та пасивів підприємства.

Прикладами застосування судово-бухгалтерської експертизи в процесі вирішення господарських справ є:

- для справ про визнання договорів недійсними нею здійснюється аналіз умов договору на предмет відповідності чинному законодавству; оцінка наслідків визнання договору недійсним;

- в процесі справ про корпоративні спори за допомогою судово-бухгалтерської експертизи проводиться оцінка дій органів управління товариства та перевірка законності розподілу прибутку.

В межах кримінальних справ досліджуваний вид експертизи може бути застосований для:

- справ про економічні злочини з метою доведення факту легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом; виявлення фактів ухилення від сплати податків; доведення факту незаконного збагачення;

- справи про шахрайство з метою оцінки розміру матеріальних збитків, завданих шахрайськими діями;

- справ про розкрадання для визначення суми викраденого майна.

Судово-бухгалтерська експертиза також може застосовуватися в інших сферах, наприклад при спорах щодо інтелектуальної власності, коли за допомогою неї проходить оцінка вартості ліцензій, патентів тощо. У сфері страхування за допомогою судово-бухгалтерської експертизи проводиться визначення розміру страхових виплат. Під час оцінки нерухомого майна даний вид експертизи

використовується для цілей визначення податку на нерухомість, спадкових справ, купівлі-продажу тощо.

Таким чином, судово-бухгалтерська експертиза є незамінним інструментом для забезпечення справедливості в судовому процесі. Вона дозволяє виявити об'єктивну істину в складних економічних суперечках, забезпечуючи захист прав і законних інтересів усіх учасників процесу. Завдяки своїй універсальності та практичній значущості судово-бухгалтерська експертиза знаходить застосування у справах різного характеру: цивільних, господарських, кримінальних та адміністративних. Вона охоплює широкий спектр питань, від визначення вартості майна до аналізу фінансової діяльності підприємств. Завдяки такій багатофункціональності судово-бухгалтерська експертиза сприяє підвищенню ефективності судочинства, слугуючи інструментом, який поєднує точність економічного аналізу з правовими аспектами вирішення спорів. Це робить її важливим елементом у системі правосуддя, що забезпечує прозорість та справедливість судових рішень.

РОЗДІЛ 2

ГЕНЕЗИС МЕТОДОЛОГІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

2.1 Історичні етапи становлення та розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні

Судово-бухгалтерська експертиза як невід’ємна складова судової бухгалтерії пройшла в Україні тривалий шлях розвитку, який можна розділити на кілька етапів. Кожен з цих етапів характеризується своїми особливостями, досягненнями та викликами.

Перший етап розпочався в ХІХ ст. та тривав до першої половини ХХ ст. Цей період можна вважати початком становлення судово-бухгалтерської експертизи як науки.

Своїм початком судова експертиза в Україні завдячує Раді Народних Комісарів України, яка 10 липня 1923 р. затвердила Положення про обласні кабінети науково-судової експертизи в трьох найбільших містах того часу – Харкові, Києві та Одесі. Ці кабінети стали першими спеціалізованими установами, покликаними надавати науково обґрунтовані висновки для використання в судочинстві.

Однак, з розширенням сфери діяльності та розумінням важливості наукових досліджень у цій галузі, виникла потреба в більш глибокій спеціалізації та розширенні функцій цих установ. Це призвело до прийняття нового Положення 25 квітня 1925 р., яке не лише закріпило за кабінетами функцію проведення експертиз, але й наділило їх правом займатися науковими дослідженнями та експериментами в галузі криміналістики. З урахуванням розширення функціоналу, кабінети були перейменовані в інститути науково-судової експертизи [23, с. 122].

У цей період було започатковано перші наукові дослідження, присвячені проблемам судової бухгалтерії, які заклали основу для подальшого розвитку цієї

галузі знань. Судово-бухгалтерська експертиза здебільшого розглядалася крізь призму юридичного підходу, виступаючи як інструмент доказування у судових процесах. Її застосування мало обмежений характер, зосереджуючись переважно на виявленні крадіжок та інших незначних економічних правопорушень. На цьому етапі розвитку методологічна база судово-бухгалтерської експертизи ще не була чітко сформована, а комплексний підхід до проведення таких експертиз був відсутній.

Саме відсутність чіткої методологічної бази, обмеженість сфери застосування та недостатня увага до розвитку практичних навичок експертів були основними викликами на даному етапі розвитку.

Наступні етапи розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні характеризуються розширенням сфери її застосування, ускладненням об'єктів дослідження та розробкою нових методів і технологій.

Після свого зародження та становлення на початку ХХ століття судово-бухгалтерська експертиза в Україні пройшла етап інтенсивного розвитку з 1950-х до середини 1970-х років. Цей період відзначається суттєвими досягненнями як у теоретичному обґрунтуванні, так і в практичному застосуванні судово-бухгалтерської експертизи. Одним із ключових здобутків стало формування методологічної бази цієї галузі: були розроблені теоретичні засади проведення судово-бухгалтерських експертиз, визначені їхній предмет, методи та основні завдання. Крім того, цей етап характеризується активною нормотворчою діяльністю, спрямованою на регулювання проведення судово-бухгалтерських експертиз. За вказаний період було ухвалено низку важливих нормативно-правових актів, які визначили порядок здійснення таких експертиз [39, с. 176]:

- Положення про Бюро державної бухгалтерської експертизи при Міністерстві фінансів СРСР (1952 р.), яким було закладено основи організації та функціонування системи державних бухгалтерських експертиз;

– Постанова № 111 «Про Бюро державних бухгалтерських експертиз при Міністерстві Фінансів Української РСР» (1957 р.). За допомогою цього документа було адаптовано положення всесоюзного рівня до умов Української РСР;

– Інструкція «Про порядок провадження судово-бухгалтерських експертиз в Бюро державної бухгалтерської експертизи Міністерства юстиції Української РСР» (1974 р.). Цей документ детально регламентував процедуру проведення судових бухгалтерських експертиз, права та обов'язки експертів.

Завдяки даним документам судово-бухгалтерська експертиза все активніше залучалася до розслідування економічних злочинів, а також використовувалася для вирішення цивільних спорів, пов'язаних з фінансовими питаннями.

Але незважаючи на значні досягнення, цей період також характеризувався певними проблемами, такими як:

- 1) ідеологічна заангажованість, що була зумовлена використанням судово-бухгалтерської експертизи в СРСР як інструмента ідеологічної боротьби;
- 2) обмеженість методів дослідження, бо методи, що використовувалися в той час, були в основному ручними та трудомісткими.

Період з другої половини 1970-х років до 1991 року ознаменувався подальшим розвитком судово-бухгалтерської експертизи в Україні. Попри наявність окремих досягнень у цей період, прогрес у цій сфері значною мірою обмежувався особливостями планової економічної системи СРСР, що суттєво стримувало її повноцінний розвиток.

Однією з ключових особливостей даного етапу став курс «Основи бухгалтерського обліку та судово-бухгалтерської експертизи». Саме він став основою для вивчення судово-бухгалтерської експертизи в навчальних закладах. Визначні вчені, такі як В. Г. Любшин, Л. І. Георгієв, Г. А. Атанесян, Т. М. Арзуманян та інші, продовжували досліджувати різні аспекти судово-бухгалтерської експертизи, розробляючи нові методи та підходи [36].

Але планова економіка обмежувала розвиток ринкових відносин, що, в свою чергу, звужувало сферу застосування судово-бухгалтерської експертизи. Більшість економічних злочинів мали адміністративний характер і не вимагали глибоких бухгалтерських досліджень. Основними чинниками, що гальмували розвиток судово-бухгалтерської експертизи цього періоду стали [49; 58]:

- адміністративно-командна система. Планова економіка з централізованим управлінням та обмеженою конкуренцією не створювала передумов для стимулювання розробки нових методів і технологій у сфері судово-бухгалтерської експертизи.

- ідеологічні обмеження радянського періоду стримували свободу наукової думки, що негативно позначалося на формуванні нових теорій і концепцій.

- бюрократичні бар'єри, зокрема складність адміністративних процедур, ускладнювали процес проведення судово-бухгалтерських експертиз.

Незважаючи на ці обмеження, в цей період були закладені основи для подальшого розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні. Було накопичено значний досвід проведення експертиз, розроблені методичні рекомендації та підготовлені кваліфіковані фахівці.

Зі здобуттям Україною незалежності та переходом до ринкової економіки судово-бухгалтерська експертиза вступила в новий етап свого розвитку. Адже з переходом до ринкової економіки відкрилися нові можливості для розвитку судово-бухгалтерської експертизи. Посилилася потреба в проведенні складних фінансових розслідувань, пов'язаних з економічними злочинами, податковими махінаціями та іншими видами шахрайства [16].

Ключовими характеристиками цього етапу стали:

- судово-бухгалтерська експертиза трансформувалася в комплексну дисципліну, яка інтегрує знання з економіки, бухгалтерського обліку, права та суміжних галузей.

– сфера застосування судово-бухгалтерської експертизи суттєво розширилася, охоплюючи не лише кримінальні провадження, але й господарські, цивільні та адміністративні процеси.

– важливим етапом у формуванні судово-бухгалтерської експертизи як самостійної галузі знань стало прийняття у 1994 році Закону України «Про судову експертизу». Цей документ визначив правові засади проведення судових експертиз, права та обов’язки експертів, а також порядок їх призначення та виконання [42];

– судово-бухгалтерська експертиза в Україні почала інтегруватися у міжнародний простір, спираючись на міжнародні стандарти та враховуючи досвід інших країн.

Проте разом з таким стрімким розвитком судово-бухгалтерська експертиза стикалася з низкою викликів, серед яких можна виділити наступне:

– постійне ускладнення економічних відносин, поява нових фінансових інструментів та схем ухилення від сплати податків вимагають від судових бухгалтерів постійного підвищення кваліфікації;

– широке використання інформаційних технологій у всіх сферах діяльності призвело до появи нових видів доказів, які потребують спеціальних знань та інструментів для аналізу;

– недостатнє фінансування судової системи, в тому числі і судових експертиз, обмежує можливості для розвитку цієї галузі.

Узагальнення особливостей розглянутих вище етапів наведено у табл. 2.1

Таблиця 2.1 – Основні етапи становлення та розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні [16; 39; 49; 58]

Етап	Особливості
1	2
ХІХ століття – перша половина ХХ століття.	Хоча на цьому етапі судово-бухгалтерська експертиза мала обмежене застосування, саме вона стала поштовхом для подальшого розвитку цієї галузі знань.

Продовження таблиці 2.1

1	2
50-ті роки–середині 70-х років XX століття	Судово-бухгалтерська експертиза в Україні перетворилася з окремих наукових досліджень на самостійну галузь знань з розвиненою методологічною базою та нормативно-правовим забезпеченням. Це дозволило підвищити якість проведення судових бухгалтерських експертиз та забезпечити більш об'єктивне розслідування економічних злочинів.
Друга половина 70-х років початок 90-х років XX століття	Попри значні обмеження в цей період були закладені основи для подальшого розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні. Було накопичено значний досвід проведення експертиз, розроблені методичні рекомендації та підготовлені кваліфіковані фахівці
Після 1991 року	Сучасний етап розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні характеризується динамічними змінами та новими викликами. Для успішного розвитку цієї галузі необхідно постійно вдосконалювати нормативно-правову базу, підвищувати кваліфікацію експертів, використовувати сучасні технології та активно співпрацювати з міжнародним співтовариством.

Таким чином, судово-бухгалтерська експертиза в Україні еволюціонувала від вузькоспеціалізованої сфери до комплексної дисципліни, яка має значний вплив на систему судочинства. Попри досягнуті результати, ця галузь стикається з новими викликами, які вимагають постійного вдосконалення методологічних підходів і практичних інструментів.

2.2 Порядок призначення та організації судово-бухгалтерської експертизи в Україні

Призначення судової експертизи – це процесуальна дія, яка здійснюється з метою отримання висновку фахівця для встановлення фактичних даних, що мають значення для розгляду справи в суді. Порядок призначення та проведення такої експертизи ретельно регламентований українським законодавством.

Судово-бухгалтерська експертиза, яка відіграє важливу роль у розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема тих, що пов'язані з економічною діяльністю,

призначається як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. На етапі досудового розслідування її проведення є доцільним у випадках, коли виникають питання, що потребують спеціальних знань у сфері бухгалтерського обліку для їх вирішення. Зокрема, судово-бухгалтерська експертиза застосовується для «визначення розміру завданих матеріальних збитків, встановлення джерел походження фінансових ресурсів, перевірки фактів ухилення від сплати податків та інших аспектів економічних правопорушень» [56, с. 22].

У процесі судового розгляду необхідність проведення судово-бухгалтерської експертизи виникає, якщо сторони процесу ставлять під сумнів достовірність представлених фінансових документів, виявляють розбіжності у бухгалтерських даних або потребують додаткової експертної оцінки для вирішення спірних питань. Таким чином, експертиза стає ключовим інструментом для забезпечення об'єктивності, підтвердження або спростування наявних доказів та ухвалення обґрунтованого судового рішення.

Підставами для призначення судово-бухгалтерської експертизи при цьому є:

- наявність достатньої кількості слідчого та документального матеріалу, необхідного для проведення дослідження;
- необхідність отримання висновку фахівця для встановлення фактичних даних, що мають значення для справи;
- неможливість самостійного вирішення слідчим (судом) поставлених питань без використання спеціальних знань.

Найпоширенішими підставами для призначення судово-бухгалтерської експертизи є:

1. Суперечність висновків. Однією з основних підстав для призначення судово-бухгалтерської експертизи є виявлення суперечностей у висновках відповідних експертів. Зокрема, коли результати різних контрольних заходів значно відрізняються, виникає потреба у проведенні незалежного експертного дослідження для встановлення об'єктивної картини. Іншим типовим випадком є ситуації, коли

висновки ревізії не узгоджуються з іншими доказами у справі. У таких випадках судово-бухгалтерська експертиза виконує важливу роль у визначенні причин цих розбіжностей та забезпеченні об'єктивного розгляду справи.

2. Питання щодо достовірності первинних документів. У випадку, якщо є сумніви щодо достовірності первинних документів (накладних, рахунків, платіжних доручень тощо), експерт-бухгалтер може провести їх детальний аналіз і визначити, чи були вони підроблені або змінені. Коли ж ревізор відмовляється прийняти до обліку певні документи, посилаючись на їх неналежне оформлення або несвоєчасне надання, судова експертиза може підтвердити або спростувати обґрунтованість таких дій [53, с. 169].

3. Клопотання учасників процесу. Обвинувачений, захисник або інші учасники процесу можуть подати клопотання про призначення судово-бухгалтерської експертизи, якщо вважають, що це необхідно для встановлення істини у справі.

4. Сумнівні методи визначення збитків. У ситуації, якщо методи, які використовувалися перевіряючим (контролером, ревізором тощо) для визначення розміру матеріальних збитків, викликають сумніви, суд може призначити судову експертизу для проведення незалежної оцінки.

5. Необхідність додаткових досліджень. Висновок експерта іншої спеціальності може свідчити про необхідність проведення судово-бухгалтерської експертизи для уточнення певних фактів або отримання додаткової інформації.

Іншими можливими підставами для призначення судово-бухгалтерської експертизи можуть стати: [9, с. 71]:

- складність фінансових схем. Тобто якщо фінансова діяльність підприємства була організована за складними схемами, які важко зрозуміти без спеціальних знань, судово-бухгалтерська експертиза може допомогти розібратися в них;

- великий обсяг фінансової документації. У цьому випадку її аналіз вимагає значних часових затрат і спеціальних знань;

- необхідність оцінки фінансового стану підприємства для визначення платоспроможності підприємства, оцінки ризиків банкрутства тощо.

Основним документом, який ініціює проведення експертизи, є постанова слідчого (судді) або ухвала суду. Цей процесуальний документ повинен містити всю необхідну інформацію для проведення експертизи. До основних вимог щодо його наповнення належать:

- загальні відомості: зазначаються місце і дата винесення постанови або ухвали; посада, звання та прізвище посадової особи, яка винесла документ (наприклад, слідчого чи судді), а також назва суду у разі винесення ухвали. Вказуються назва справи та її реєстраційний номер.

- обставини справи та підстави для призначення експертизи: подається стислий опис обставин справи, що обґрунтовують необхідність проведення експертизи. Формулюються чіткі підстави для її призначення, такі як наявність суперечливих даних або потреба в спеціальних знаннях для встановлення фактів.

- дані про експерта або експертну установу: наводиться інформація про експерта (прізвище, ім'я та по батькові) або про експертну установу, якій доручено проведення експертизи. У випадку проведення комплексної експертизи вказується список усіх експертів і установ, залучених до дослідження.

- чітко сформульовані питання для експерта: зазначаються конкретні питання, на які експерт має надати відповіді у своєму висновку. Питання формулюються таким чином, щоб уникнути впливу на об'єктивність експертного висновку.

- об'єкти дослідження: надається детальний перелік матеріалів, що передаються на експертизу, включаючи документи, речові докази тощо. У разі потреби зазначаються порівняльні матеріали.

- додаткова інформація: включаються відомості, які можуть сприяти проведенню експертизи, наприклад, особливі умови зберігання матеріалів або встановлені строки виконання експертизи [60, с. 429].

Процедура призначення судово-бухгалтерської експертизи відображена на рис.

2.1.

Рисунок 2.1 – Процедура призначення судово-бухгалтерської експертизи [48]

Особливості призначення додаткової, повторної та комплексної експертизи відображені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Особливості призначення додаткової, повторної та комплексної експертизи [3, с. 82]

Вид експертизи	Умови призначення
Додаткова експертиза	Якщо висновок попередньої експертизи є недостатнім для вирішення поставлених питань. У постанові про призначення додаткової експертизи зазначаються мотиви такого рішення.
Повторна експертиза	Якщо висновок попередньої експертизи викликає сумніви або є суперечливим. У постанові про призначення повторної експертизи зазначаються підстави для недовіри до попереднього висновку
Комплексна експертиза	Якщо для вирішення поставлених питань необхідні знання в різних галузях. У постанові зазначається, які саме спеціальності залучаються до проведення експертизи

Правильне оформлення постанови (ухвали) про призначення судової експертизи є ключовою умовою забезпечення якісного та повного проведення експертного дослідження. Недостатність необхідних відомостей або нечіткість формулювання питань можуть призвести до визнання висновку експерта

недопустимим доказом у судовому процесі. Тому дотримання всіх вимог щодо оформлення цього документа має особливе значення.

Хоча Закон України «Про судову експертизу» не містить чітких вимог до структури постанови чи ухвали, загальні положення, що регулюють їх зміст, визначені у процесуальних кодексах (Кримінальному, Цивільному, Господарському) та інших нормативно-правових актах. Це включає вимоги до зазначення обставин справи, формулювання питань до експерта, а також подання необхідних матеріалів.

Загальна структура постанови про призначення судової експертизи складається з трьох частин: вступної, описової та резолютивної (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Загальна структура постанови про призначення судової експертизи [32; 45]

Частина	Складові	Сутність
Вступна частина	Реквізити	Дата і місце складання постанови, повні реквізити особи, яка її підписала (посада, звання, прізвище, ім'я, по батькові, назва установи)
	Дані про справу	Найменування та номер кримінальної справи, в рамках якої призначається експертиза
Описова частина	Обставини справи	Короткий опис фактичних обставин справи, які свідчать про необхідність проведення експертизи
	Підстави для призначення експертизи	Посилання на відповідні статті процесуального кодексу (наприклад, ст. 75 і 196 КПК України для кримінальних проваджень), які регулюють порядок призначення експертизи
	Об'єкт дослідження	Короткий опис об'єктів, які підлягають експертному дослідженню, та їхніх особливостей, що можуть вплинути на проведення експертизи
Резолютивна частина	Вид експертизи	Зазначення виду експертизи (бухгалтерська, технічна, почеркознавча тощо)
	Питання для експерта	Чітко сформульовані питання, на які має відповісти експерт у своєму висновку
	Експерт або експертна установа	Прізвище, ім'я та по батькові експерта або назва експертної установи, якій доручено проведення експертизи
	Перелік матеріалів	Перелік матеріалів, що надаються експерту для проведення дослідження

Окрім перелічених частин додатковими відомостями, які можуть бути включені до постанови є [54, с. 90]:

- терміни проведення експертизи. Адже у деяких випадках може бути встановлено конкретний термін для проведення експертизи;
- особливі умови проведення експертизи, які необхідно врахувати при проведенні експертизи (наприклад, необхідність використання спеціального обладнання). При їх наявності вони також зазначаються в постанові;
- можливість залучення додаткових експертів, якщо для проведення експертизи необхідні знання в різних галузях.

Отже, правильно оформлена постанова про призначення судової експертизи є гарантією того, що експертиза буде проведена якісно і в повному обсязі. Відсутність необхідних відомостей або нечіткість формулювання питань можуть призвести до того, що висновок експерта буде визнаний недопустимим доказом.

Направлення матеріалів на експертизу є наступним кроком після прийняття рішення про проведення судової експертизи.

У випадку, якщо експертизу проводить експертна установа слідчий (або інша уповноважена особа) направляє свою постанову про призначення експертизи, а також усі необхідні матеріали (документи, речові докази тощо) керівнику експертної установи. Отримавши постанову та матеріали, керівник експертної установи визначає конкретних експертів, які будуть проводити дослідження. Для цього він враховує їхню кваліфікацію, спеціалізацію та наявність необхідного обладнання. Далі керівник експертної установи оформляє завдання для експертів, в якому деталізує об'єкти дослідження, питання, що підлягають вирішенню, та терміни виконання роботи. Перед початком роботи експерти проходять інструктаж, під час якого їм роз'яснюються їхні права та обов'язки, а також відповідальність за наданий висновок [29, с. 102].

Особливостями проведення експертизи позаштатним експертом є те, що коли експертизу проводить позаштатний експерт, то між ним та експертною установою укладається договір, в якому визначаються умови виконання роботи.

Після завершення експертизи керівник експертної установи складає довідку про виконання роботи (Додаток А).

Розглянемо права та обов'язки експерта, які він має в процесі проведення експертизи. До його прав відносять: потребу ознайомитися з матеріалами справи; задавати слідчому (судді) додаткові питання, необхідні для проведення експертизи; використовувати необхідні технічні засоби та матеріали; відмовитися від проведення експертизи у випадках, передбачених законом. До переліку обов'язків експерта входять: провести дослідження об'єктів, що підлягають експертизі; дати об'єктивний і всебічний висновок на поставлені питання; зберегти в таємниці відомості, які стали йому відомі під час проведення експертизи. При цьому експерт несе відповідальність за: відмову від проведення експертизи без поважних причин; надання свідомо неправдивого висновку; розголошення відомостей, які стали йому відомі під час проведення експертизи; проведення судової експертизи поза експертною установою має свої специфічні особливості, пов'язані з необхідністю самостійного підбору експерта слідчим [44].

Процедура залучення експерта розпочинається з того, що слідчий проводить пошук відповідного фахівця, як правило, звертаючись до державних установ відповідного профілю або використовуючи реєстри експертів. При цьому враховуються такі фактори, як: наявність необхідної кваліфікації та досвіду роботи, відсутність конфлікту інтересів та репутація фахівця. Далі слідчий вручає обраному експерту постанову про призначення експертизи, в якій детально викладені завдання та умови проведення дослідження. При цьому слідчий зобов'язаний роз'яснити експерту його права та обов'язки, передбачені ст. 82 КПК України [26], а також попередити про кримінальну відповідальність за відмову від проведення експертизи або за надання завідомо неправдивого висновку. Про факт такого роз'яснення

робиться відповідний запис у постанові, який підтверджується підписом експерта. Після цього експерту надаються всі необхідні матеріали для проведення дослідження. За відсутності клопотань з боку експерта, він приступає до виконання своїх завдань.

До переваг проведення експертизи поза експертною установою можна віднести можливість оперативного проведення експертизи, гнучкий підхід до вибору експерта та економію бюджетних коштів. З іншого боку, значним недоліком є відсутність контролю з боку експертної установи над якістю проведеної експертизи. На додаток можливі складнощі з забезпеченням необхідних умов для проведення дослідження. При цьому не варто виключати ризик суб'єктивності висновку експерта.

Присутність слідчого під час проведення експертизи передбачена ст. 190 КПК України і має на меті забезпечити ефективність та об'єктивність цього процесу. Слідчий, хоча і не є безпосереднім учасником експертного дослідження, має право бути присутнім, що дозволяє йому:

- здійснювати контроль за процесом проведення експертизи, оскільки слідчий має можливість спостерігати за ходом роботи експерта, перевіряти, чи використовуються всі необхідні матеріали, та забезпечувати дотримання належних умов проведення дослідження;
- забезпечувати отримання додаткових матеріалів для повноти дослідження у разі виникнення під час проведення експертизи потреби в певній додатковій інформації шляхом оперативних заходів;
- проводити слідчі дії безпосередньо у ході експертизи, якщо під час експертизи виникають обставини, що потребують здійснення таких дій (наприклад, огляд місця події) [47].

Присутність експерта під час пред'явлення матеріалів експертизи обвинуваченому може суттєво прискорити процес розслідування та сприяти встановленню істини. Експерт може детально пояснити обвинуваченому методику

проведення дослідження, результати та висновки. Це дозволяє уникнути непорозумінь та спрощує подальший процес доведення.

Керівник експертної установи несе відповідальність за організацію та контроль якості проведених експертиз. Обов'язки керівника узагальнено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Обов'язки керівника експертної установи [44; 47]

Обов'язок	Дії
Розподіл завдань	Доручення проведення експертизи конкретним експертам
Контроль якості	Перевірка обґрунтованості висновків, повноти дослідження та правильного оформлення документації
Направлення матеріалів	Направлення матеріалів експертизи (постанову, висновок експерта) до слідчого органу

Після отримання висновку експертизи слідчий зобов'язаний пред'явити його обвинуваченому для ознайомлення. Обвинувачений має право:

- дати пояснення а саме висловити свою думку щодо висновку експерта;
- оскаржити висновок експерта, якщо вважає його необґрунтованим;
- якщо у обвинуваченого виникли сумніви щодо об'єктивності або повноти проведеного дослідження, він може подати клопотання про призначення додаткової або повторної експертизи.

Саме взаємодія слідчого, експерта та керівника експертної установи є важливою складовою процесу проведення судової експертизи. Кожен з учасників цього процесу виконує свої функції, спрямовані на отримання об'єктивного та достовірного висновку, який може бути використаний як доказ у суді.

Важливим етапом є й перевірка висновків експертів-бухгалтерів, оскільки вони часто мають вирішальне значення для доведення винуватості особи у вчиненні економічних злочинів. Процедура перевірки висновків експертизи схематично відображена на рис. 2.2.

Висновок експерта-бухгалтера, який визнаний ясним, повним і достовірним, може бути використаний слідчим як одне із джерел доказів для складання обвинувального висновку. Також, висновок експерта може слугувати

обґрунтуванням обвинувачення у вчиненні економічного злочину, наприклад, розкрадання, привласнення, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо. На підставі висновку експертизи слідчий може прийняти рішення про проведення інших слідчих дій, наприклад, про вилучення додаткових документів або про допит інших осіб.

Рисунок 2.2 – Процедура перевірки висновків експертизи [28]

Тобто, висновок експертизи є важливим доказом у кримінальному провадженні, особливо у справах про економічні злочини. Однак, для того щоб його можна було використовувати як доказ, він повинен бути ретельно перевірений і оцінений слідчим. Заяви обвинуваченого щодо висновку експертизи повинні бути обов'язково перевірені, а сам висновок має бути ясним, повним і обґрунтованим.

Отже, порядок проведення судово-бухгалтерської експертизи регламентований українським законодавством. Згідно із ним експертиза призначається за наявності достатніх підстав, таких як: необхідність спеціальних знань для розслідування; суперечливість даних у справі; клопотання учасників процесу. Процедура призначення передбачає видачу постанови або ухвали, в якій чітко формуються питання для експерта та визначаються об'єкти дослідження. Експерт при цьому обирається з урахуванням його кваліфікації та досвіду. Після цього він проводить дослідження, аналізує надані матеріали та формує висновок. Висновок експерта оцінюється слідчим або судом на предмет його об'єктивності та достовірності.

2.3 Методи та прийоми судово-бухгалтерської експертизи

Судово-бухгалтерська експертиза є складним процесом, який вимагає застосування різноманітних методів дослідження. Для проведення судово-бухгалтерської експертизи використовуються методи, які можна поділити на дві основні групи:

1) загальнонаукові методи, які являють собою універсальні методи пізнання та застосовуються у різних сферах науки, в тому числі і в судово-бухгалтерській експертизі. Вони включають аналіз і синтез; індукція і дедукція; аналогія; моделювання; абстрагування;

2) спеціальні методи – це методи, які характерні саме для судово-бухгалтерської експертизи. Вони базуються на знаннях економічної теорії, бухгалтерського обліку та фінансів. До них належать документальні методи; розрахунково-аналітичні методи; економічний аналіз; статистичні розрахунки; економіко-математичні методи; експертно-ревізійні методи [7].

При цьому загальнонаукові методи є основою для проведення судово-бухгалтерської експертизи. Водночас, саме спеціальні методи дозволяють

вирішувати конкретні завдання, які виникають під час дослідження фінансово-господарської діяльності підприємств.

Розглянемо, як ці методи використовуються на прикладі виявлення нестач товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ) на підприємстві.

Аналіз є одним з найпоширеніших методів, який дозволяє розкласти складний об'єкт дослідження на окремі елементи для їх детального вивчення. В контексті судово-бухгалтерської експертизи аналіз застосовується для:

- перевірки дотримання нормативних вимог. Для цього експерт детально вивчає бухгалтерські документи, порівнюючи їх з чинним законодавством та внутрішніми нормативними актами підприємства;
- оцінки достовірності даних, під час якої аналізуються окремі документи, такі як прибуткові та видаткові накладні, акти інвентаризації, для виявлення можливих підробок або виправлень;
- виявлення невідповідностей, коли порівнюються дані бухгалтерського обліку з даними первинних документів для виявлення розбіжностей та невідповідностей [37; 72].

Синтез дозволяє об'єднати результати аналізу в єдине ціле. При виявленні нестач ТМЦ за допомогою синтезу відбувається встановлення загальної суми нестачі, оскільки лише об'єднання даних про них за окремими номенклатурними позиціями дозволяє визначити загальний розмір збитків, а також формування професійного судження експерта, під час якого результати аналізу різних документів та даних об'єднуються в єдиний, логічно завершений висновок [79; 81].

Своєю чергою індукція дозволяє поступово переходити від часткових фактів до загальних висновків. В експертизі індукція використовується для встановлення причин недостачі. Аналізуючи дані про недостачу за різними періодами, експерт може виявити закономірності та визначити причини, які призвели до виникнення недостачі

На відміну від індукції метод дедукції передбачає рух від загального до часткового. В експертизі дедукція використовується для розподілу відповідальності. На основі загальних положень про матеріальну відповідальність, експерт розподіляє відповідальність за недостачу між конкретними особами.

Наступний метод – моделювання - дозволяє створити спрощену модель досліджуваного об'єкта. В експертизі моделювання використовується для розробки алгоритму дослідження. Це створення схеми, яка відображає послідовність дій експерта при проведенні дослідження.

За допомогою аналогії можна виявити подібність між різними об'єктами або явищами. В експертизі аналогія використовується для порівняння з попередніми дослідженнями. Оскільки порівняння даної справи з аналогічними випадками сприяє виявленню загальних закономірностей.

Абстрагування дозволяє виділити суттєві ознаки об'єкта дослідження, відволікаючись від другорядних. В експертизі абстрагування використовується для фокусування на ключових питаннях. Під час цього експерт відкидає всю несуттєву інформацію і зосереджується на тих даних, які безпосередньо пов'язані з предметом дослідження.

Конкретизація дозволяє перейти від загальних понять до конкретних фактів. В експертизі конкретизація використовується для точного формулювання висновків. Завдяки конкретизації експерт чітко вказує на конкретні факти, які підтверджують його висновки.

Огляд загальнонаукових методів, які застосовуються в судово-бухгалтерській експертизі, дав нам розуміння того, як експерти використовують універсальні підходи для аналізу фінансової інформації. Однак, для більш детального дослідження та отримання специфічних відповідей на поставлені питання, експерти використовують також спеціальні (власні) методи, які безпосередньо пов'язані з особливостями бухгалтерського обліку та фінансів.

Хоча перелік загальнонаукових методів, які можуть бути використані в будь-якій науковій дисципліні, є досить широким, експерт-бухгалтер під час проведення судово-бухгалтерської експертизи має певні обмеження в їх застосуванні. Це пов'язано з тим, що:

1) об'єктом судово-бухгалтерської експертизи є, як правило, документи бухгалтерського обліку, фінансові звіти та інші письмові джерела інформації. Це створює певні обмеження для проведення експериментів або прямих вимірювань. Тому безпосередні фізичні вимірювання (наприклад, вимірювання об'єму або ваги товару) зазвичай не входять до компетенції експерта-бухгалтера. Ці завдання виконуються іншими фахівцями (наприклад, товарознавцями) [11];

2) експерт-бухгалтер є фахівцем у сфері бухгалтерського обліку, тому його завдання полягає в аналізі фінансової інформації, а не в проведенні природничо-наукових досліджень. В такому випадку він не проводить власних експериментів (таких як проведення фінансових операцій для перевірки їх відображення в обліку). Експерт-бухгалтер зазвичай аналізує результати експериментів, які були проведені слідчим або іншими експертами.

Спеціальні методи судово-бухгалтерської експертизи – це «сукупність прийомів і способів, які застосовуються експертом-бухгалтером під час дослідження документів та інших матеріалів, наданих йому слідчим або судом, для встановлення фактичних обставин кримінальної чи цивільної справи в контексті діяльності господарюючого суб'єкта» [65]. Розглянемо детальніше дві основні групи спеціальних методів:

1. Розрахунково-аналітичні методи. Дана група методів передбачає використання математичних та статистичних інструментів для аналізу фінансової інформації і охоплює наступне:

– економічний аналіз (системний аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства з метою виявлення закономірностей, тенденцій та причинних зв'язків);

- статистичні розрахунки (застосування статистичних методів для обробки великих обсягів даних, визначення середніх значень, відхилень та інших статистичних характеристик);

- економіко-математичні методи (використання математичних моделей для прогнозування, оптимізації та оцінки різних фінансових показників).

За допомогою цих методів можна здійснити розрахунок фінансових коефіцієнтів для оцінки фінансового стану підприємства, побудувати тренди для виявлення динаміки показників, застосувати моделювання фінансових процесів для прогнозування майбутніх результатів тощо.

2. Методичні прийоми документального контролю, що спрямовані на перевірку достовірності та повноти відображення господарських операцій у бухгалтерських документах. До них належать

- нормативно-правова перевірка (порівняння бухгалтерських записів з вимогами чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів підприємства);

- формальна перевірка (перевірка правильності оформлення документів (наявність всіх обов'язкових реквізитів, підписів відповідальних осіб тощо));

- хронологічна перевірка (перевірка дотримання хронологічної послідовності оформлення документів);

- зустрічна перевірка (порівняння даних одного документа з даними іншого документа);

- взаємна перевірка (порівняння даних різних документів, які відображають одну і ту ж господарську операцію);

- відновлення обліку (відновлення втрачених або пошкоджених документів на основі наявних даних);

- контрольне порівняння залишків (порівняння даних бухгалтерського обліку з даними інвентаризації) [5; 20].

На практиці дані методи застосовуються для виявлення підробок документів; фактів приховування доходів або заниження витрат, встановлення причин розбіжностей між даними бухгалтерського обліку та даними інвентаризації.

Особливості застосування зазначених методів у судово-бухгалтерській експертизі полягають у наступному. По-перше, на відміну від інших спеціалістів, таких як криміналісти, експерт-бухгалтер не має права проводити фактичні дії, наприклад, експерименти або інвентаризації. Основним інструментом його діяльності є аналіз документації. Водночас експерт може використовувати результати таких дій, якщо вони були раніше здійснені слідчим чи іншими експертами.

По-друге, для забезпечення ефективності дослідження експерт потребує повного обсягу необхідної документації. Водночас експерт-бухгалтер не має права самостійно запитувати документи у підприємств, що є сторонами у справі. Замість цього він може звертатися до слідчого чи суду з клопотанням про отримання відповідних матеріалів.

По-третє, застосування методу зустрічної перевірки, який є одним із ключових у судово-бухгалтерській експертизі та передбачає звірку даних, поданих у різних документах, для виявлення можливих розбіжностей. Однак його успішне застосування можливе лише за умови надання експерту всіх необхідних документів.

Таким чином, судово-бухгалтерська експертиза є складним процесом, який вимагає не тільки глибоких знань в області бухгалтерського обліку, але й уміння ефективно використовувати різноманітні методи дослідження та прийоми в межах чинного законодавства. Застосування загальнонаукових методів в судово-бухгалтерській експертизі дозволяє забезпечити об'єктивність, всебічність та достовірність отриманих результатів. Комбінуючи різні методи, експерт може ефективно вирішувати складні завдання, які виникають при дослідженні фінансово-господарської діяльності підприємств. Важливість спеціальних методів зумовлена тим, що вони розроблені спеціально для дослідження фінансових документів і даних.

Їх використання дозволяє провести глибокий аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства. При правильному застосуванні можна отримати об'єктивні і достовірні результати дослідження.

2.4 Проблемні аспекти судово-бухгалтерської експертизи в Україні в умовах воєнного стану

Війна з РФ принесла з собою нові виклики для багатьох сфер, зокрема для судової експертизи. Судово-економічна експертиза опинилася в центрі уваги через необхідність проведення об'єктивних розрахунків збитків, завданих військовою агресією. Експертам доводиться робити аналіз у складних умовах соціально-економічних умовах, оскільки треба враховувати зростаючу інфляцію, девальвацію валюти, регулярні зміни податкового законодавства та інші фактори, які негативно впливають на загальну ситуацію в країні. Також новими завданнями, що постали перед експертами стали оцінка збитків від руйнувань та знищення майна, а також визначення втрат прибутку. Тепер експертам доводиться проводити детальний аналіз пошкоджень будівель, інфраструктури, обладнання та іншого майна, визначати вартість відновлення або заміни, а через зниження економічної активності, зупинення підприємств та інші наслідки війни виникає необхідність оцінювати втрати прибутку, які понесли як суб'єкти господарювання, так і фізичні особи.

Для ефективного вирішення цих завдань необхідним стало удосконалення законодавства та теоретичних підходів до визначення предмета судово-економічної експертизи, тому що традиційних методів судово-бухгалтерської експертизи стало недостатньо для аналізу наслідків великомасштабних руйнувань та економічних криз.

20 березня 2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову №326, якою затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації (далі – Порядок № 326) додатком до якого є Загальні засади оцінки збитків, завданих майну та майновим правам внаслідок збройної агресії російської федерації (далі – Загальні засади) [40]. Збитки, зазначені у Загальних засадах, мають на увазі комплексні матеріальні втрати, які понесли особи або юридичні особи внаслідок збройної агресії рф і включають:

1) прямі матеріальні втрати, що являють собою вартість знищеного, пошкодженого або втраченого майна. До таких втрат належать руйнування житлових будинків, промислових підприємств, інфраструктури, а також втрату особистого майна;

2) витрати на відновлення – кошти, необхідні для відновлення пошкодженого майна або відтворення втраченого. Сюди входять витрати на ремонт, реконструкцію, закупівлю нового обладнання тощо;

3) упущена вигода – дохід, який особа могла б отримати за умови відсутності збройної агресії. Наприклад, це може бути прибуток підприємства, який було втрачено внаслідок руйнування виробничих потужностей, або дохід від оренди нерухомості, яка була пошкоджена.

Оцінка упущеної вигоди – це складний процес, який вимагає проведення спеціальних економічних розрахунків. Для визначення розміру упущеної вигоди експерти аналізують фінансово-господарську діяльність постраждалих осіб або підприємств за попередні періоди, враховують тенденції розвитку ринку та інші фактори, які могли б вплинути на отримання доходу.

Пункт 5 Порядку № 326 деталізує механізми, за допомогою яких здійснюється оцінка збитків, завданих постраждалим внаслідок певних подій, що пов'язані зі збройною агресією рф (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Методи оцінки збитків [40]

Перший метод передбачає проведення детального аналізу фінансово-господарської діяльності постраждалої особи або підприємства з метою визначення розміру прямих та непрямих збитків. Така оцінка зазвичай здійснюється на основі бухгалтерської звітності, договорів, актів приймання-передачі та інших документів.

Відповідно до другого методу для оцінки збитку використовуються стандартні методики та коефіцієнти для оцінки збитків. Такий підхід може застосовуватися у випадках, коли є велика кількість однотипних пошкоджень (наприклад, пошкодження житлових будинків внаслідок обстрілів).

Судова експертиза як найбільш точний і об'єктивний метод оцінки збитків проводиться експертами відповідної кваліфікації, які на основі спеціальних знань та досліджень надають висновок про розмір завданих збитків [40].

Вибір методу оцінки збитків залежить від конкретних обставин справи та характеру пошкоджень. У складних випадках може застосовуватися комбінація різних методів.

Пункт 5 Порядку № 326 деталізує процедуру оцінки збитків, завданих підприємствам внаслідок певних подій (наприклад, збройної агресії) [40]. Цей пункт також виокремлює економічні втрати підприємств як окремий напрям оцінки. Під економічними втратами підприємств при цьому розуміють сукупність негативних

наслідків, які підприємства зазнали в результаті руйнівних подій. Ці втрати можуть бути виражені у грошовому еквіваленті і включають в себе:

- втрати від знищення та пошкодження майна. Такими втратами можуть бути руйнування виробничих цехів, складів, офісів, транспортних засобів, обладнання та інших матеріальних активів підприємства;
- втрати фінансових активів, які охоплюють втрати грошових коштів, цінних паперів, дебіторської заборгованості та інших фінансових ресурсів підприємства;
- упущена вигода, про яку було зазначено вище.

Особливістю оцінки економічних втрат є те, що вона стосується підприємств усіх форм власності, будь то державні, комунальні чи приватні. З оцінки виключаються підприємства оборонно-промислового комплексу, оскільки для них діють інші, більш специфічні правила. Основними показниками, які оцінюються при цьому є: вартість втраченого, знищеного чи пошкодженого майна вартість втрачених фінансових активів; упущена вигода; втрати підприємств від неоплачених товарів, робіт і послуг, наданих та спожитих на тимчасово окупованих територіях.

Для виконання Постанови № 326 Фондом держмайна України та Міністерством економіки України розроблено проект Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією російської федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності, який оприлюднений для обговорення на сайті Міністерства економіки України [51].

В Реєстрі методик проведення судових експертиз, містяться наступні методики, якими доцільно користуватись експертам при вирішенні питань, пов'язаних із встановленням документальної обґрунтованості економічних втрат підприємств [51]:

- методика вирішення судово-бухгалтерською експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків, КНДІСЕ, 2004 рік, (реєстраційний номер 11.0.22).

- методика проведення економічних експертиз з питань документального підтвердження нестач та лишків основних засобів та запасів, ЛНДІСЕ, ННЦ ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2020 рік (реєстраційний номер 11.0.52).

- методика з питань підтвердження розміру матеріальної шкоди (збитків) підприємств(організацій, установ)», спільна наукова розробка КНДІСЕ, Дніпро ІНДІСЕ, ННЦ ІСЕ ім. М. С. Бокаріуса, 2020 рік, апробація якої була завершена у 2021 році.

Узагальнимо найбільш типові питання, що виникають перед бухгалтерами-експертами, та ключові аспекти, які вони повинні оцінити, в умовах війни (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Типові питання стосовно оцінки в умовах дії режиму воєнного стану [28]

Категорія	Питання, необхідні для оцінки збитків
1	2
Прямі матеріальні збитки	Яка точна сума матеріальних збитків, завданих конкретному підприємству внаслідок руйнування або пошкодження його майна в результаті бойових дій? Чи є документальне підтвердження цих збитків?
Упущена вигода	Який розмір доходу втратило підприємство через неможливість провадити свою діяльність внаслідок бойових дій? Як розраховується ця сума і які фактори враховуються при її визначенні? Чи можна перерахувати суму упущеної вигоди в долари США за офіційним курсом НБУ?
Збитки від втрати врожаю	Які економічні втрати зазнало підприємство внаслідок втрати врожаю на окупованій території? Як оцінюється вартість втраченого врожаю?
Обґрунтованість розрахунків	Чи є достатньо доказів для підтвердження розрахунків економічних збитків, наприклад, для магазину, який постраждав від бойових дій? Чи є документальне підтвердження наявності майна, яке було пошкоджено або знищено?

Продовження таблиці 2.5

1	2
Ключові аспекти, які експерти повинні оцінити	Яке саме майно було пошкоджено або знищено (будівлі, обладнання, товарні запаси)? Які фінансові втрати понесло підприємство (втрата прибутку, витрати на відновлення)? Які документи можуть підтвердити розмір збитків (бухгалтерська звітність, оцінки майна, договори)? Які методи використовуються для розрахунку збитків (аналітичні, стандартизовані, експертні)? Чи можна виразити збитки в іноземній валюті (наприклад, в доларах США)? Які конкретні події призвели до виникнення збитків (обстріли, окупація, інші)?

Загальна мета подібної експертної оцінки в умовах війни полягає в наданні об'єктивної та всебічної оцінки економічних збитків, завданих підприємствам внаслідок збройної агресії РФ, для подальшого використання цієї інформації в юридичних та фінансових процедурах (наприклад, для отримання компенсації).

При цьому завдання та орієнтовний перелік питань, які вирішуються в ході проведення економічних експертиз за експертними спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності», 11.2 «Дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій», 11.3 «Дослідження документів фінансово-кредитних операцій» наведені у розділі III Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5 [22].

Основна мета роботи експертів полягає у документальній фіксації злочинів, скоєних російськими військовими, для подальшого їх розслідування та притягнення винних до відповідальності. Вони визначають обсяг матеріальних збитків, завданих внаслідок військової агресії, для подальшої компенсації постраждалим. Це здійснюється для подальшого сприяння відновленню. Тобто експерти надають суду

та іншим органам докази, необхідні для прийняття рішень щодо відшкодування збитків та відновлення зруйнованих об'єктів.

Таким чином, робота експертів має надзвичайно важливе значення для встановлення істини, притягнення винних до відповідальності та відновлення справедливості. Їхні висновки стають вагомим доказом у міжнародних судах, де розглядаються питання відповідальності росії за скоєні злочини. Крім того, результати експертиз використовуються для розробки стратегій відновлення зруйнованих територій та забезпечення потреб постраждалого населення.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

3.1 Зарубіжний досвід проведення судово-бухгалтерських експертиз

Судово-бухгалтерська експертиза є невід'ємною частиною судового процесу, особливо в справах, пов'язаних з економічними злочинами. Оскільки економічні відносини стають все більш глобалізованими, а фінансові схеми – все складнішими, досвід інших країн у проведенні таких експертиз стає надзвичайно актуальним для України.

Закордоном судово-бухгалтерська експертиза визнається потужним інструментом, що поєднує в собі застосування наукових знань та сучасних технологій для встановлення об'єктивної істини у справах, пов'язаних з фінансовими махінаціями, бухгалтерськими порушеннями та неправильними управлінськими рішеннями.

Застосування судово-бухгалтерської експертизи закордоном охоплює наступне (рис. 3.1).

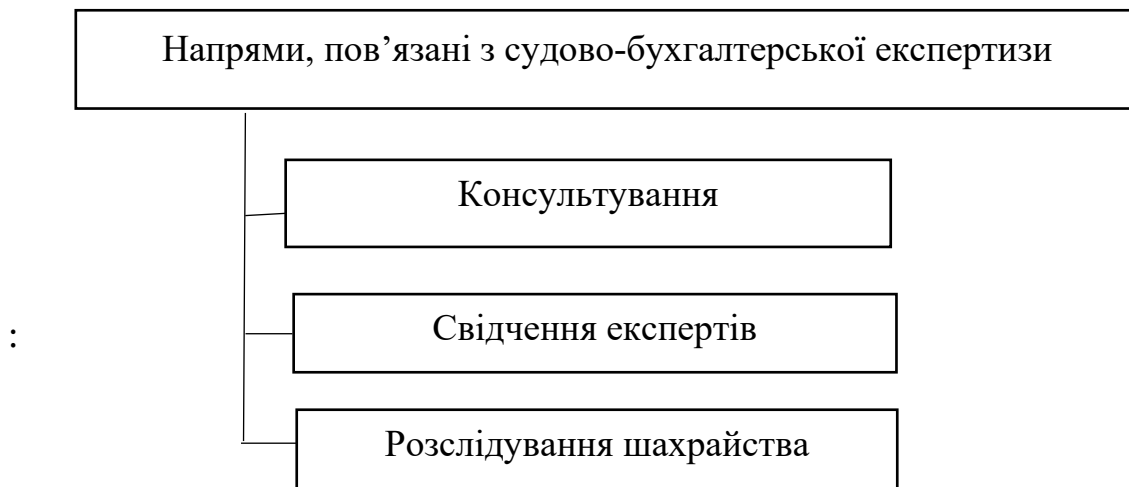

Рисунок 3.1 - Сфери застосування судово-бухгалтерської експертизи [76]

Під час них експерти-бухгалтери надають консультації юристам та іншим учасникам судових процесів з питань, пов'язаних з фінансовими аспектами справи. Вони допомагають сформулювати правильні питання для експертизи, оцінити надані експертні висновки та розробити ефективну стратегію захисту в суді. Також експерти-бухгалтери виступають в суді в якості свідків, надаючи свої професійні знання та пояснюючи результати проведених досліджень. Їхні свідчення є важливим доказом при розгляді справ, пов'язаних з фінансовими злочинами. Нарешті, експерти-бухгалтери беруть участь у розслідуванні шахрайських схем, проводячи детальний аналіз фінансових даних та виявляючи ознаки шахрайства.

Суворі вимоги до кваліфікації експертів, високі стандарти професійної етики та детальна регламентація діяльності забезпечують високу якість судових експертиз і сприяють довірі до судової системи у різних країнах світу, зокрема в Австралії, Канаді, Ірландії, Південній Африці та Індії. При цьому послуги судово-бухгалтерської експертизи надають виключно члени професійних бухгалтерських організацій. Це означає, що для того, щоб стати судовим бухгалтером у цих країнах, необхідно не лише мати базову бухгалтерську освіту, а й пройти спеціальну підготовку та отримати відповідну кваліфікацію [81]. Також на відміну від українського законодавства, законодавство багатьох інших країн передбачає більш детальну та спеціалізовану регуляцію судово-бухгалтерської експертизи. Це дозволяє більш чітко визначити предмет, методiku та процедуру її проведення, а також підвищити якість та достовірність їхніх результатів.

Яскравим прикладом такого детального регулювання є Австралія. У цій країні Рада з професійних та етичних стандартів бухгалтерського обліку (APESB) розробила спеціальний стандарт APES 215, який визначає професійні стандарти практичної та етичної поведінки бухгалтерів-криміналістів. Цей стандарт детально регламентує всі аспекти судово-бухгалтерської експертизи, включаючи чітке визначення судово-бухгалтерської експертизи, виділяючи її серед інших видів експертиз, також класифікує судово-бухгалтерські послуги на такі види: послуги

експертного свідка; послуги непрофесійного свідка; консультаційні експертні послуги; послуги розслідування, а також встановлює етичні вимоги до бухгалтерів-криміналістів [71].

Послуги експертного свідка в Австралії є найбільш поширеним видом судово-бухгалтерських послуг. В межах проведення даного виду експерт-бухгалтер, виступаючи в ролі експертного свідка, готує детальний звіт, в якому викладає результати свого дослідження та дає обґрунтовані висновки щодо поставлених перед ним питань. Цей звіт надається суду як доказ. Експертний звіт має відповідати певним вимогам щодо форми, змісту та оформлення, встановленим законодавством та професійними стандартами.

У цьому випадку основним результатом роботи експерта-свідка є детальний письмовий звіт. Експерт повинен володіти спеціальними знаннями та досвідом у галузі бухгалтерського обліку та фінансів та зобов'язаний бути об'єктивним і неупередженим у своїх висновках.

У деяких випадках бухгалтер-криміналіст може виступати в ролі непрофесійного свідка. Це означає, що він надає свідчення про факти, які йому стали відомі в ході виконання своїх професійних обов'язків. На відміну від експертного свідка, непрофесійний свідок не надає експертних висновків, а лише описує фактичні обставини справи. Дані свідчення стосуються фактів, а не експертних оцінок.

Також в Австралії надаються консультаційні експертні послуги. Цей вид послуг передбачає надання консультацій з різних питань, пов'язаних з фінансовими розслідуваннями. Бухгалтер-криміналіст може виступати в ролі радника, арбітра, посередника або члена експертної комісії. Консультаційні послуги можуть надаватися як на досудовій стадії, так і в ході судового розгляду. При цьому консультаційні послуги можуть включати в себе різноманітні види діяльності, від розробки стратегії захисту в суді до проведення фінансового аналізу. Форма надання

консультацій може бути різною: усні консультації, письмові висновки, участь у переговорах тощо.

Наступна форма судово-бухгалтерської експертизи в Австралії – це послуги з розслідування. Вони передбачають проведення детального аналізу фінансової інформації з метою виявлення ознак шахрайства, відмивання коштів та інших фінансових злочинів. Бухгалтер-криміналіст, виконуючи такі послуги, може діяти як самостійно, так і в складі слідчої групи.

На відміну від експертизи, яка зазвичай проводиться на основі наданих матеріалів, розслідування передбачає активний пошук нових доказів. При цьому воно може включати в себе не тільки аналіз фінансової документації, але й проведення інтерв'ю, огляд місця події тощо. Така детальна регламентація процесу проведення експертиз дозволяє підвищити їхню якість та достовірність. Завдяки чіткому визначенню прав та обов'язків експертів-бухгалтерів вона сприяє захисту прав учасників судових процесів. Також детальна регламентація підвищує довіру до експертних висновків з боку суддів, адвокатів та інших учасників судового процесу.

Якщо розглянути досвід Канади, то можна стверджувати, що дана країна є одним з лідерів у галузі регулювання судово-бухгалтерських послуг. Зазначені послуги мають широкий спектр застосування, а їх напрямки подані на рис. 3.2.

В Канаді нагляд за діяльністю судових експертів на федеральному рівні здійснює Канадський інститут дипломованих бухгалтерів (CPA Canada). Дана організація встановлює високі стандарти професійної етики та компетентності для всіх членів, включаючи тих, хто спеціалізується на судово-бухгалтерських послугах. CPA Canada відіграє ключову роль у забезпеченні якості та незалежності судових експертиз [75]. Це, в свою чергу, зумовило те, що судово-бухгалтерська експертиза в Канаді визнана як окрема спеціалізація в рамках бухгалтерської професії. Це означає, що для того, щоб надавати такі послуги, бухгалтер повинен пройти спеціальну підготовку та отримати відповідну кваліфікацію. Цей підхід забезпечує

високий рівень професіоналізму та компетентності експертів, які беруть участь у судових процесах.

Рисунок 3.2 – Напрями надання послуг судовими експертами в Канаді [81]

Для того, щоб отримати сертифікат, що дозволяє надавати судово-бухгалтерські послуги, канадські бухгалтери повинні пройти суворий процес перевірки. Цей процес включає в себе:

- вищу освіту за спеціальністю «бухгалтерський облік» або іншою відповідною спеціальністю;
- значний практичний досвід роботи в галузі бухгалтерського обліку та аудиту;
- складання кваліфікаційних іспитів, які демонструють глибокі знання бухгалтерського обліку, фінансів, права та інших суміжних дисциплін;
- підтвердження бездоганної професійної репутації.

Наявність строгого контролю за якістю судово-бухгалтерських послуг в Канаді забезпечує:

- високий рівень професіоналізму. Адже експерти-бухгалтери володіють глибокими знаннями та досвідом;
- незалежність, бо експерти діють незалежно від сторін спору, що гарантує об'єктивність їхніх висновків;
- суди та інші учасники судових процесів довіряють висновкам канадських судових експертів;
- якісні судово-бухгалтерські експертизи сприяють справедливому вирішенню спорів, пов'язаних з фінансовими питаннями.

На відміну від багатьох інших країн, де судово-бухгалтерська експертиза має чітке законодавче визначення, в США такого єдиного підходу немає. Це означає, що поняття «судово-бухгалтерська експертиза» в США трактується більш гнучко і може варіюватися залежно від контексту та конкретної ситуації.

Відсутність єдиного законодавчого визначення судово-бухгалтерської експертизи в США має кілька причин.

По-перше, США є федеративною державою, де значна частина законодавства розробляється на рівні штатів. Це призводить до різноманітності підходів до регулювання різних сфер діяльності, у тому числі і судово-бухгалтерської експертизи.

По-друге, американська правова система відома своєю гнучкістю та адаптивністю до нових викликів. Відсутність жорстких законодавчих рамок дозволяє швидше реагувати на зміни в економіці та суспільстві.

По-третє, в США існують потужні професійні організації бухгалтерів, які розробляють власні стандарти та етичні кодекси для своїх членів. Ці стандарти часто визначають, що саме вважається судово-бухгалтерською експертизою.

Отже, в США, де законодавство не містить чіткого визначення судово-бухгалтерської експертизи, це поняття набуває конкретизації завдяки трактуванням, запропонованим провідними професійними організаціями в цій галузі. Наприклад AICPA&CIMA, одна з найбільших професійних організацій бухгалтерів у світі, визначає судово-бухгалтерську експертизу як застосування спеціалізованих знань і навичок для проведення розслідувань. Сертифіковані бухгалтери (CPA), які володіють цими знаннями та навичками, збирають, аналізують та оцінюють докази, пов'язані з фінансовими питаннями, а потім передають результати своєї роботи у формі експертного висновку в суді або інших юридичних інстанціях [70].

Згідно з вимогами зазначеної вище професійної організації судово-бухгалтерська експертиза вимагає від фахівця не тільки базових знань бухгалтерського обліку, але й спеціальних навичок проведення розслідувань, аналізу даних та складання експертних висновків. Судовий бухгалтер виконує роль детектива у фінансовій сфері, збираючи та аналізуючи різноманітні докази для встановлення істини, а результати його роботи оформляються у вигляді експертного висновку, який надається суду або іншим зацікавленим сторонам.

Американська рада судово-бухгалтерської експертизи – це ще одна впливова організація в цій галузі, яка дає дещо більш детальне визначення судового

бухгалтера. Згідно з цим визначенням, судовий бухгалтерський експерт – це професіонал, який спеціалізується на проведенні аналізу, розслідувань та перевірок у фінансовій сфері з метою встановлення істини та надання об'єктивного висновку.

Ключові аспекти визначення Американської ради [69] полягають у тому, що:

- судовий бухгалтер використовує широкий спектр методів для збору та аналізу інформації, включаючи аналітичні процедури, інтерв'ювання свідків, перевірку документів тощо;
- об'єктом дослідження судового бухгалтера найчастіше є питання, пов'язані з бухгалтерським обліком та оподаткуванням;
- головна мета роботи судового бухгалтера – встановити істину щодо фінансових аспектів справи.

Незважаючи на деякі відмінності, ми можемо прийти до висновку, що обидва визначення підкреслюють такі ключові аспекти судово-бухгалтерської експертизи в США:

1. Судовий бухгалтер повинен володіти не тільки знаннями бухгалтерського обліку, але й навичками проведення розслідувань та аналізу даних.
2. Судовий бухгалтер повинен діяти об'єктивно та незалежно від сторін спору.
3. Результати роботи судового бухгалтера оформляються у вигляді експертного висновку, який має доказову силу в суді.

Також нами було проаналізовано європейський досвід проведення судово-бухгалтерських експертиз у таких країнах як Великобританія, Німеччина та Франція (табл. 3.1).

Велика Британія має давню і багату традицію проведення судових бухгалтерських експертиз. Британська система судочинства відома своєю докладністю та орієнтацією на прецедентне право. Це значною мірою вплинуло на розвиток судово-бухгалтерської експертизи в цій країні.

Таблиця 3.1 – Європейський досвід проведення судово-бухгалтерських експертиз

Країна	Особливості проведення
Велика Британія	Сильна традиція проведення бухгалтерських експертиз, високий рівень професіоналізму експертів, акцент на незалежності.
Німеччина	Строгі вимоги до кваліфікації експертів, детальна регламентація процесу проведення експертиз, використання стандартів IAS/IFRS.
Франція	Комплексний підхід до проведення експертиз, залучення експертів різних спеціальностей, використання сучасних технологій.

Джерело: складено автором

Британські судові бухгалтери, як правило, мають високий рівень кваліфікації та досвіду. Вони зазвичай є членами професійних об'єднань, таких як ICAEW (Institute of Chartered Accountants in England and Wales) або ACCA (Association of Chartered Certified Accountants), що гарантує дотримання певних стандартів якості. Експерти в галузі зобов'язані дотримуватися строгих етичних кодексів, що забезпечує їхню незалежність та об'єктивність. Оскільки Британська судова система базується на прецедентному праві – рішення попередніх справ впливають на рішення нових. Це означає, що судові бухгалтери повинні бути знайомі з великою кількістю судової практики. У своїй роботі британські судові бухгалтери широко використовують міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) та інші міжнародні стандарти.

Судові бухгалтери у Великій Британії відіграють важливу роль у вирішенні широкого кола спорів, включаючи комерційні спори, наприклад, стосовно розподілу активів при банкрутстві, оцінці збитків, розрахунків компенсації, справи про шахрайство, в межах яких потрібен аналіз фінансових даних для виявлення ознак шахрайства, справи про інтелектуальну власність з потребою оцінки вартості інтелектуальної власності, а також справи про розлучення (розподіл майна подружжя).

Німеччина відома своєю ретельністю та високими стандартами і має багатий досвід у проведенні судових бухгалтерських експертиз. Німецька система

судочинства, особливо в економічних справах, характеризується високим рівнем формалізації та детальною регламентацією. Це також знаходить відображення у проведенні судових бухгалтерських експертиз.

Процес проведення судових бухгалтерських експертиз в Німеччині детально регламентований законами та підзаконними актами. Це забезпечує єдиний підхід до проведення експертиз та підвищує їхню якість. Для того, щоб стати судовим бухгалтерським експертом у Німеччині, необхідно мати відповідну освіту, досвід роботи та пройти спеціальну підготовку. Як і в Великобританії німецькі судові бухгалтери широко використовують міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) та інші міжнародні стандарти в своїй роботі. Також німецькі судові бухгалтери часто залучаються до розслідування складних економічних злочинів, таких як шахрайство, відмивання коштів та ухилення від сплати податків.

Франція як одна з провідних європейських країн має давню традицію проведення судових експертиз, зокрема, судово-бухгалтерських. Французька система судової експертизи характеризується високим рівнем професіоналізму, чітко визначеними процедурами та інтеграцією з європейськими стандартами. Порівнюючи французьку та українську системи судово-бухгалтерської експертизи, можна відзначити як спільні риси, так і відмінності. Спільним є важливість експертизи для розкриття економічних злочинів та вирішення спорів. Однак, французька система характеризується більш високим рівнем стандартизації, використанням сучасних технологій та тіснішою інтеграцією з міжнародними стандартами.

Судові бухгалтери в ЄС активно використовують сучасні технології для підвищення ефективності своєї роботи. Серед найбільш поширених технологій:

- 1) спеціалізоване програмне забезпечення для аналізу великих обсягів фінансових даних, виявлення аномалій та створення візуалізацій.

- 2) хмарні технології для зберігання та обробки даних, а також для співпраці з іншими експертами.

3) штучний інтелект для автоматизації рутинних задач, виявлення шахрайства та прогнозування.

Загалом, якщо порівнювати систему підготовки судово-бухгалтерських експертів в Україні з аналогічними системами в таких країнах, як США, Австралія та Канада, ЄС, то можна помітити суттєві відмінності. Адже в зазначених країнах існують спеціальні освітні програми, спрямовані саме на підготовку судово-бухгалтерських експертів. Ці програми включають в себе поглиблене вивчення законодавства, криміналістики, методів проведення розслідувань, а також практичну підготовку. При цьому підготовка судових бухгалтерів в цих країнах є систематичним процесом, який починається з отримання базової бухгалтерської освіти і продовжується на рівні магістратури або аспірантури.

У навчальних планах закладів вищої освіти України, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю «Облік і оподаткування», дисципліна «Судово-бухгалтерська експертиза», як правило, має статус вибіркової або взагалі відсутня. Це створює ризик того, що здобувачі вищої освіти не отримають належних теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для проведення судових експертиз. Крім того, навіть за умови включення зазначеної дисципліни до навчального плану, часто спостерігається недостатня кількість практичних занять, які б сприяли ефективному засвоєнню теоретичного матеріалу та формуванню практичної компетентності майбутніх фахівців.

Наслідками такої ситуації є те, що відсутність спеціалізованих освітніх програм призводить до того, що українські судові бухгалтери можуть не мати достатньої кваліфікації для проведення складних експертиз. Недостатня підготовка фахівців може призвести до того, що результати судових експертиз будуть сумнівними і не завжди відповідатимуть вимогам законодавства. Також внаслідок низької якості експертиз може ускладнитися доказування в суді, що може призвести до несправедливих рішень.

Підсумуємо загальні тенденції міжнародного досвіду проведення судово-бухгалтерських експертиз. В першу чергу, більшість країн прагнуть до стандартизації процесу проведення судових бухгалтерських експертиз для забезпечення їхньої якості та порівнянності. Характерним є широке застосування комп'ютерних програм, спеціалізованого програмного забезпечення для аналізу даних, хмарних технологій. Присутній міждисциплінарний підхід за рахунок залучення експертів різних спеціальностей (юристи, економісти, програмісти) для вирішення складних питань. Також відбувається розширення міжнародного співробітництва між експертами різних країн для обміну досвідом та розробки спільних стандартів. Отже, міжнародний досвід показує, що різні країни мають свої особливості у проведенні таких експертиз, але є загальні тенденції та найкращі практики.

3.2 Диджиталізація як сучасна рушійна сила вдосконалення судово-експертної діяльності

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком цифрових технологій, які проникають у всі сфери життя. Судово-експертна діяльність також зазнає значних змін під впливом цифрової трансформації. Диджиталізація відкриває перед судовою експертизою нові можливості, які дозволяють підвищити її ефективність, точність та об'єктивність. Цифрова трансформація, що охоплює всі сфери суспільного життя, суттєво впливає на економіку та бізнес-процеси. Це, в свою чергу, вимагає від судово-бухгалтерської експертизи адаптації до нових умов.

Адже за останні десятиліття стрімкої цифрової трансформації суттєво змінився характер економічних злочинів, що ускладнило їх розслідування. Основні зміни пов'язані з наступними тенденціями:

- перехід на безготівкові розрахунки ускладнив відстеження фінансових потоків та виявлення незаконних операцій;
- поява криптовалют створила нові можливості для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та ухилення від сплати податків;
- щорічне зростання обсягів даних, що генеруються в процесі господарської діяльності, ускладнює їх аналіз та виявлення аномалій;
- використання хмарних технологій для зберігання даних ускладнює доступ до них для проведення експертиз;
- застосування штучного інтелекту в економічних злочинах створює нові виклики для судово-бухгалтерської експертизи.

Для успішної адаптації до нових умов судово-бухгалтерська експертиза повинна розширювати спектр експертиз. Сучасні експерти стикаються з новими викликами, що вимагають нестандартних підходів та глибоких знань, зумовленими цифровою трансформацією. Відповідно необхідно приділяти значну увагу таким новим напрямкам:

- експертиза цифрових активів. З появою криптовалют та інших цифрових активів виникла необхідність у проведенні експертиз для встановлення їх походження, вартості та законності операцій з ними;
- експертиза хмарних технологій. Хоча хмарні сервіси створюють нові можливості для зберігання та обробки даних, але вони також несуть і нові ризики, пов'язані з їх захистом та цілісністю цих даних;
- експертиза великих даних. Зростання обсягів даних, що генеруються підприємствами, вимагає застосування спеціальних методів аналізу для виявлення аномалій та ознак шахрайства;
- розширення використання інтернет-платежів потребує проведення експертиз для встановлення джерела коштів, призначення платежів та виявлення ознак відмивання коштів;

– застосування штучного інтелекту в економічних злочинах створює нові виклики для судово-бухгалтерських експертів, які повинні вміти виявляти сліди його використання [66; 82].

Всі ці види експертиз вимагають від експерта наявності відповідних вмінь. Адже для їх проведення, в першу чергу, сучасний судовий бухгалтер повинен володіти знаннями про структуру баз даних, алгоритми шифрування, хакерські атаки та інші аспекти інформаційної безпеки. Потрібна здатність аналізувати великі обсяги даних за допомогою спеціального програмного забезпечення. Іншою ключовою компетенцією сучасного експерта є знання принципів роботи блокчейн, що дозволить експертам проводити ефективні дослідження в сфері криптовалют та інших цифрових активів. Також багато сучасних схем шахрайства мають міжнародний характер, тому знання іноземних мов є важливою умовою для проведення міжнародних експертиз.

Проте крім наявності перерахованих вмінь для ефективного проведення експертиз необхідно активно використовувати сучасні технології. Адже швидкий розвиток технологій відкриває нові можливості для ефективнішого проведення експертиз, підвищення їх точності та об'єктивності. Необхідність впровадження сучасних технологій обумовлена такими чинниками:

- зростання обсягів даних;
- ускладнення схем незаконної діяльності;
- оперативність судового процесу;
- підвищення точності аналізу.

Отже, сучасні підприємства генерують значні масиви інформації, аналіз яких потребує використання автоматизованих методів обробки. Водночас зловмисники застосовують дедалі складніші способи приховування протиправних дій, що зумовлює потребу в нових інструментах для їх виявлення. Тому проведення експертиз у стислі терміни є важливою вимогою судочинства, і її виконання можливе лише за умови використання сучасних технологій. Саме новітні технології

дозволяють ідентифікувати більш тонкі ознаки маніпуляцій і забезпечують об'єктивний та достовірний аналіз даних. Деякі приклади актуальних технологій, що можуть застосовуватися у судово-бухгалтерській експертизі, наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Сучасні технології, що можуть застосовуватися у судово-бухгалтерській експертизі

Технологія	Застосування	Переваги
Програмне забезпечення для аналізу даних	Обробка великих обсягів даних, виявлення аномалій, побудова візуалізацій	Висока швидкість обробки, точність аналізу
Системи штучного інтелекту	Автоматизація рутинних операцій, виявлення шаблонних схем, прогнозування розвитку подій	Підвищення ефективності, зниження ризику людського фактору
Блокчейн-технології	Перевірка цілісності даних, відстеження походження активів	Високий рівень безпеки, прозорість транзакцій
Хмарні технології	Зберігання великих обсягів даних, забезпечення доступу до даних з будь-якого місця	Економія ресурсів, масштабованість
Роботизована автоматизація процесів (RPA)	Автоматизація рутинних завдань, таких як збір даних, введення даних	Підвищення продуктивності, зменшення кількості помилок

Джерело: складено автором самостійно

За допомогою програмного забезпечення для аналізу даних можна виявити фіктивні операції за характерними ознаками, такими як нетипові контрагенти, нереальні суми платежів тощо. Системи штучного інтелекту можуть аналізувати історичні дані та виявляти тенденції, що дозволяють прогнозувати можливі шахрайства. Блокчейн-технології дозволяють перевірити, чи не було внесено змін у документи після їх створення. Своєю чергою хмарні технології забезпечують безпечне зберігання великих обсягів даних, що дозволяє проводити повторний аналіз при необхідності. Нарешті роботизована автоматизація процесів дозволяє автоматизувати рутинні завдання, такі як збір даних з різних джерел, введення даних в систему тощо.

Розглянемо детальніше особливості сучасного програмного забезпечення, яке стало невід'ємною частиною сучасної судово-бухгалтерської експертизи, що

дозволяє експертам ефективно обробляти великі обсяги інформації, виявляти аномалії та закономірності, які можуть вказувати на фінансові махінації.

Основними функціями програмного забезпечення для аналізу даних у судово-бухгалтерській експертизі є:

- імпорт та об'єднання даних. Програми дозволяють імпортувати дані з різних джерел (бази даних, електронні таблиці, текстові файли) та об'єднувати їх для комплексного аналізу;

- очищення та підготовка даних. Дані програми проводять автоматичне очищення даних від помилок, дублікатів та інших неточностей, що покращує якість аналізу;

- програми надають широкий спектр статистичних методів для аналізу даних, включаючи: описову статистику (середнє, медіана, мода, стандартне відхилення тощо); кореляційний аналіз; регресійний аналіз; кластерний аналіз; часовий ряд тощо;

- візуалізація даних. Адже програми дозволяють створювати різноманітні графіки, діаграми та інтерактивні дашборди для наочного представлення результатів аналізу;

- пошук аномалій за рахунок використання алгоритмів для виявлення відхилень від нормальних значень, що можуть вказувати на шахрайство або помилки;

- проведення поглибленого аналізу даних для виявлення невідповідностей, помилок та інших проблем.

Основні види найбільш поширеного програмного забезпечення для аналізу даних у судово-бухгалтерській експертизі подано в табл 3.3.

Таблиця 3.3 – Програмне забезпечення для аналізу даних у судово-бухгалтерській експертизі

Назва програмного забезпечення	Основні функції	Переваги
Caseware IDEA	Аналіз даних, аудиторські процедури, виявлення шахрайства	Потужний інструмент для аналізу великих обсягів даних, широкий спектр функцій для аудиторів і слідчих
ACL	Аналіз даних, аудиторські процедури, виявлення шахрайства	Гнучка платформа для створення власних скриптів і автоматизації задач
Tableau	Візуалізація даних, аналітичні дашборди	Просте у використанні програмне забезпечення для створення інтерактивних візуалізацій
Power BI	Візуалізація даних, аналітичні дашборди	Інтеграція з іншими продуктами Microsoft, можливість створення складних дашбордів
Python	Програмування, статистичний аналіз, машинне навчання	Гнучка мова програмування з великою кількістю бібліотек для аналізу даних

Джерело: складено автором самостійно

Штучний інтелект (ШІ) поступово трансформує різні сфери людської діяльності, і судово-бухгалтерська експертиза не є винятком. Завдяки своїм можливостям аналізу великих обсягів даних, виявлення закономірностей та автоматизації рутинних задач, ШІ відкриває нові перспективи для підвищення ефективності та точності проведення експертиз. Наразі штучний інтелект може бути застосований у різних аспектах судово-бухгалтерської експертизи (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Приклади застосування ШІ у різних аспектах судово-бухгалтерської експертизи

Напрямок використання ШІ	Приклади застосування
Аналіз фінансових даних	Виявлення аномалій в обсягах операцій, виявлення шаблонних схем шахрайства, прогнозування фінансових показників
Автоматизація рутинних задач	Класифікація документів, вилучення даних з різних джерел, перевірка наявності помилок у даних
Розпізнавання образів	Розпізнавання підписів, штампів, рукописних записів, аналіз графіків та діаграм
Натуральна обробка мови	Аналіз текстових документів (договорів, листів, звітів) для виявлення ключових слів, фраз та суперечностей
Прогнозування	Прогнозування фінансових показників, виявлення тенденцій розвитку підприємства

Джерело: складено автором самостійно

Аналіз даних табл. 3.4 дозволяє зробити висновок, що ІІІ сприяє автоматизації рутинних задач, дозволяючи експертам зосередитися на аналізі складних питань. Він підвищує точність результатів експертизи за рахунок того, що алгоритми машинного навчання можуть виявляти аномалії та закономірності, які можуть бути пропущені при ручному аналізі. Також ІІІ дозволяє уникнути суб'єктивних оцінок експерта при аналізі даних. Завдяки ІІІ експерти можуть швидко обробляти великі обсяги даних, що неможливо зробити вручну. А завдяки здатності виявляти нестандартні шаблони, ІІІ може допомогти виявити нові типи шахрайства.

Проте варто розуміти, що ефективність роботи ІІІ безпосередньо залежить від якості даних, які використовуються для навчання моделей. Одночасно з цим, складність алгоритмів машинного навчання може ускладнити розуміння причин, що призвели до отримання певного результату. Важливим є питання і етичних аспектів. Оскільки використання ІІІ в судовій системі пов'язане з етичними питаннями, такими як відповідальність за прийняті рішення. При цьому впровадження систем ІІІ вимагає значних фінансових інвестицій. Та попри ці виклики штучний інтелект має великий потенціал для трансформації судово-бухгалтерської експертизи.

У табл. 3.5 порівняємо ефективність використання ІІІ та традиційних методів у судово-бухгалтерській експертизі за різними критеріями.

Таблиця 3.5 – Ефективність використання ІІІ та традиційних методів у судово-бухгалтерській експертизі за різними критеріями

Критерій	ІІІ	Традиційні методи
1	2	3
Точність	Вища, особливо при великих обсягах даних	Може бути нижчою при великих обсягах даних через можливі людські помилки
Швидкість	Значно вища	Нижча, особливо при великих обсягах даних

Продовження таблиці 3.5

1	2	3
Повнота	Вища, завдяки можливості аналізу великої кількості даних та виявлення нестандартних шаблонів	Може бути нижчою, якщо експерт не врахує всі можливі сценарії
Об'єктивність	Вища, завдяки відсутності впливу суб'єктивних факторів	Може бути нижчою через вплив особистих переконань експерта
Вартість	Спочатку висока (розробка та впровадження систем), потім нижча в довгостроковій перспективі	Нижча на початковому етапі, але може зростати при збільшенні обсягів роботи

Джерело: складено автором самостійно

З табл. 3.5 бачимо, що використання ІІІ підвищує точність, швидкість, повноту та об'єктивність судово-бухгалтерських експертиз. Водночас критерій вартості у довгостроковій перспективі знижується.

Отже, цифрова трансформація суттєво змінює ландшафт судово-бухгалтерської експертизи. Для успішної адаптації до нових умов необхідно активно впроваджувати нові технології та підвищувати кваліфікацію експертів. Лише за таких умов судово-бухгалтерська експертиза зможе ефективно виконувати свої функції в умовах сучасної економіки.

3.3. Перспективи розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні

Судово-бухгалтерська експертиза в Україні переживає період значних трансформацій, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Глобалізація економічних процесів, розвиток цифрових технологій, зростання кіберзлочинності та інші чинники вимагають від судової експертизи постійного вдосконалення. Досвід закордонного досвіду свідчить про те, що детальна регламентація судово-бухгалтерської експертизи на законодавчому рівні є важливим кроком для забезпечення її якості та ефективності. Впровадження подібних

стандартів в Україні дозволило б підвищити роль судово-бухгалтерської та сприяло б справедливому вирішенню спорів.

В першу чергу, з огляду на стрімкий розвиток економічних відносин, зростання кількості економічних злочинів та впровадження нових технологій, питання вдосконалення нормативно-правової бази судово-бухгалтерської експертизи є вкрай актуальним. Це зумовлено тим, що існуючі нормативно-правові акти часто не встигають за темпами змін, що відбуваються в економічній сфері, що призводить до труднощів у проведенні експертиз та ухваленні обґрунтованих судових рішень.

До основних проблем існуючої нормативно-правової бази варто віднести:

- відсутність чіткого визначення поняття «судово-бухгалтерська експертиза» та її відмінностей від судово-економічної експертизи, що створює підґрунтя для неоднозначного тлумачення та застосування законодавства;
- частина норм законодавства, що регулюють проведення судово-бухгалтерських експертиз, була розроблена давно і не враховує сучасних реалій;
- деякі процедури проведення експертиз описані недостатньо детально, що може призводити до неоднорідної практики їх застосування;
- з появою нових видів економічної діяльності та технологій виникає потреба у проведенні нових видів експертиз, які не завжди підпадають під дію чинного законодавства.

Враховуючи перераховані проблеми, пропонуємо такі шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України.

Необхідно чітко визначити поняття «судово-бухгалтерська експертиза», «судово-економічна експертиза» та їх відношення між собою. Оскільки чітке розуміння відмінностей між цими видами експертиз дозволяє правильно сформулювати питання, які будуть поставлені перед експертом. Після цього можна буде залучати експерта з відповідною кваліфікацією залежно від специфіки. А розуміння методології проведення експертизи дозволить оцінити обґрунтованість висновків експерта.

Також слід деталізувати процедуру призначення експертизи, формулювання питань експерту, порядок проведення експертизи та оформлення висновку.

До переліку об'єктів експертизи доцільно включити нові об'єкти, пов'язані з використанням цифрових технологій (наприклад, криптовалюти, електронні документи тощо).

Необхідно розробити нормативно-правові акти, що регламентують використання цифрових технологій під час проведення судово-бухгалтерських експертиз, зокрема питання доказовості електронних доказів. Це обумовлено специфікою електронних доказів, яка відрізняє їх від традиційних матеріальних доказів: їхня схильність до легкого копіювання, модифікації, знищення, а також впливу зовнішніх чинників, що можуть спотворювати їхній зміст.

Для забезпечення належної доказової сили електронних доказів необхідно створити детальну процедуру їх фіксації, зберігання та передачі, що гарантує цілісність і недоторканність даних. Також слід впровадити ефективні методи аутентифікації для підтвердження автентичності та достовірності електронних доказів.

Особливу увагу слід приділити обов'язковому використанню криптографічних методів захисту інформації, що забезпечить високий рівень безпеки електронних доказів на всіх етапах їх обробки.

Нарешті необхідно розробити єдині стандарти якості проведення судово-бухгалтерських експертиз, які б забезпечували їхню об'єктивність і достовірність, а також на державному рівні ввести обов'язкову сертифікацію судових бухгалтерів для підвищення рівня їхньої кваліфікації. Адже сертифікація стимулюватиме таких спеціалістів постійно вдосконалювати свої знання та навички, слідкуючи за останніми змінами в законодавстві та технологіях. Встановлення ж єдиних критеріїв оцінки кваліфікації експертів дозволить забезпечити однаковий рівень якості експертиз по всій країні та стимулюватиме розвиток конкуренції серед експертів, що призведе до підвищення якості їхніх послуг. Додатково до цього сертифікація

сприятиме підвищенню довіри до судової системи, оскільки висновки сертифікованих експертів будуть вважатися більш об'єктивними та достовірними. Адже висококваліфіковані експерти зможуть надавати суду більш точні та обґрунтовані висновки, що сприятиме ухваленню правильних судових рішень. Відповідно це вимагатиме активну участь у розробці міжнародних стандартів в галузі судової експертизи.

Очікуваними результатами при цьому стануть: підвищення якості судово-бухгалтерських експертиз; збільшення довіри до висновків експертів; спрощення процедури проведення експертиз; уніфікація підходів до проведення експертиз в різних регіонах України; забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним стандартам.

Отже, удосконалення нормативно-правової бази судово-бухгалтерської експертизи є необхідною умовою для забезпечення ефективного розслідування економічних злочинів та захисту прав і законних інтересів учасників судових процесів. Запропоновані заходи дозволять створити сучасну та ефективну систему судово-бухгалтерської експертизи в Україні.

Додатково до цього ефективним заходом стане введення спеціалізованих освітніх програм з судово-бухгалтерської експертизи в Україні. У табл. 3.6 здійснено порівняння підготовки судових бухгалтерів в Україні та за кордоном для обґрунтування даного кроку.

З табл. 3.6 видно значні прогалини у підготовці експертів. Тому введення спеціалізованих освітніх програм з судово-бухгалтерської експертизи в Україні дозволить досягти підвищення якості судових розглядів, де фінансові аспекти відіграють значну роль. Такий крок також дозволить підготувати висококваліфікованих фахівців, здатних проводити об'єктивні та всебічні дослідження фінансової інформації. В межах введення спеціалізованих програм рекомендовано створити нові спеціальності. Введення нової спеціальності «Судово-бухгалтерська експертиза» дозволить сформувати окремий напрямок підготовки

фахівців, де основний акцент буде зроблений на вивченні методології проведення судових експертиз, законодавчої бази, практичних навичок. Іншим варіантом є створення спеціалізації «Судово-бухгалтерська експертиза» в рамках існуючих спеціальностей, таких як «Облік і аудит», «Фінанси», «Право». Це дозволить забезпечити більш глибоку підготовку фахівців у цій сфері.

Таблиця 3.6 – Порівняння підготовки судових бухгалтерів в Україні та за кордоном

Критерій	Україна	США, Канада, Австралія
Спеціалізація	Відсутня або викладається як дисципліна	Спеціальні освітні програми
Навчальні плани	Обмежений обсяг теоретичних знань	Поглиблене вивчення теоретичних основ і практичних навичок
Практична підготовка	Обмежена кількість практичних занять	Значний обсяг практичних занять, стажування
Кадрове забезпечення	Часто відсутність досвідчених практиків серед викладачів	Залучення досвідчених фахівців
Матеріально-технічне забезпечення	Обмежені можливості	Наявність спеціалізованих лабораторій та бібліотек
Сертифікація	Відсутня або формальна	Обов'язкова сертифікація фахівців

Джерело: складено автором

Даний крок потребуватиме розробки нових навчальних планів та програм. При цьому навчальні плани повинні включати поглиблене вивчення таких дисциплін, як: теоретичні основи судово-бухгалтерської експертизи; законодавство України про судову експертизу; криміналістика; судова експертиза документів; фінансовий аналіз; методи дослідження фінансової інформації; експертна діяльність. Важливу роль відіграють практичні заняття, моделювання реальних ситуацій, стажування в судових органах та правоохоронних структурах.

Звісно для цього має бути реалізоване забезпечення якісного кадрового складу, а саме: запрошення до викладання досвідчених практикуючих судових експертів, науковців з відповідною кваліфікацією та співпраця з професійними об'єднаннями бухгалтерів та юристів для залучення фахівців до розробки навчальних програм та методичного забезпечення.

Щодо матеріально-технічного забезпечення, то необхідним буде створення спеціалізованих лабораторій, оснащених необхідним програмним забезпеченням та обладнанням для проведення практичних занять. Також в закладах вищої освіти має бути сформований бібліотечний фонд з науково-методичної літератури з судово-бухгалтерської експертизи.

В межах сертифікації та ліцензування необхідними кроками стануть:

- розробка державних стандартів освіти для підготовки судових експертів;
- ведення системи сертифікації фахівців, яка дозволить оцінити їхню кваліфікацію та компетентність.

Згідно із міжнародним досвідом введення спеціалізованих освітніх програм з судово-бухгалтерської експертизи в Україні дозволить вирішити низку проблем, пов'язаних з якістю проведення судових експертиз, та сприятиме підвищенню ефективності судочинства. Це, в свою чергу, позитивно вплине на довіру суспільства до правосуддя.

Таким чином, тільки за умови впровадження рекомендованих заходів можна говорити про підвищення якості судово-бухгалтерських експертиз в Україні.

ВИСНОВКИ

На основі проведено дослідження можна дійти таких висновків.

1. На основі аналізу наукових публікацій було здійснено характеристику сутності та значення судово-бухгалтерської експертизи. Виявлено, що окремі дослідники не визнають судово-бухгалтерську експертизу формою фінансового контролю, розглядаючи її переважно як інструмент встановлення фактичних даних і обставин, які мають значення у межах розслідувань чи судових процесів, а не як засіб запобігання правопорушенням. Проте, з огляду на призначення судово-бухгалтерської експертизи правоохоронними органами, які виконують контрольні функції у системі державного фінансового контролю, можна стверджувати, що ця експертиза не лише сприяє розслідуванню правопорушень, але й має превентивний вплив. Зокрема, її існування як елементу системи контролю здатне попереджувати злочинну поведінку, а також забезпечувати своєчасне виявлення економічних правопорушень. Таким чином, судово-бухгалтерська експертиза є важливим інструментом для розкриття економічних злочинів, захисту прав і законних інтересів учасників судових процесів. Вона забезпечує можливість встановлення об'єктивної істини у справах, що потребують спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку, та сприяє проведенню об'єктивного розслідування.

2. В Україні сформовано достатню правову базу для організації та проведення судово-бухгалтерської експертизи. Нормативно-правові акти, що регулюють цю сферу, охоплюють як закони, так і підзаконні нормативні документи, які разом формують чіткий та детально регламентований порядок здійснення таких експертиз. Цей порядок забезпечує високий рівень професійності та об'єктивності під час проведення експертиз, а також їх відповідність чинному законодавству. Законодавчі акти визначають суб'єктів, уповноважених призначати експертизу, умови її призначення, порядок організації дослідження, права та обов'язки експертів, а також встановлюють вимоги до оформлення висновку експерта.

Завдяки нормативному регулюванню забезпечується ефективне використання результатів судово-бухгалтерської експертизи в судових процесах, що сприяє прийняттю обґрунтованих та справедливих рішень.

3. Проаналізовано історичні етапи становлення та розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні. Виявлено, що судово-бухгалтерська експертиза в Україні пройшла довгий шлях розвитку від вузькоспеціалізованої галузі до комплексної дисципліни, яка відіграє важливу роль у судочинстві. Незважаючи на досягнуті результати, перед цією галуззю стоять нові виклики, які потребують постійного вдосконалення методів і підходів.

4. Визначено основні принципи проведення судово-бухгалтерської експертизи та її місце в судових процесах. Судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. Вона дозволяє виявити об'єктивну істину в складних економічних суперечках, забезпечуючи захист прав і законних інтересів усіх учасників процесу. При цьому експертиза застосовується в різних типах справ: цивільних, господарських, кримінальних. Вона охоплює широкий спектр питань, від визначення вартості майна до аналізу фінансової діяльності підприємств.

4. На основі вивчення порядку призначення та організації судово-бухгалтерської експертизи в Україні зроблено висновок, що порядок проведення судово-бухгалтерської експертизи регламентований українським законодавством. Згідно із ним експертиза призначається за наявності достатніх підстав, таких як: необхідність спеціальних знань для розслідування; суперечливість даних у справі; клопотання учасників процесу. Процедура призначення передбачає видачу постанови або ухвали, в якій чітко формуються питання для експерта та визначаються об'єкти дослідження. Експерт при цьому обирається з урахуванням його кваліфікації та досвіду. Після цього він проводить дослідження, аналізує надані матеріали та формує висновок. Висновок експерта оцінюється слідчим або судом на предмет його об'єктивності та достовірності.

5. Судово-бухгалтерська експертиза є складним процесом, який вимагає не тільки глибоких знань в області бухгалтерського обліку, але й уміння ефективно використовувати різноманітні методи дослідження та прийоми в межах чинного законодавства. Застосування загальнонаукових методів в судово-бухгалтерській експертизі дозволяє забезпечити об'єктивність, всебічність та достовірність отриманих результатів. Комбінуючи різні методи, експерт може ефективно вирішувати складні завдання, які виникають при дослідженні фінансово-господарської діяльності підприємств. Важливість спеціальних методів зумовлена тим, що вони розроблені спеціально для дослідження фінансових документів і даних. Їх використання дозволяє провести глибокий аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства. При правильному застосуванні можна отримати об'єктивні і достовірні результати дослідження.

6. Виявлено проблемні аспекти судово-бухгалтерської експертизи в Україні в умовах воєнного стану. Наразі робота експертів має надзвичайно важливе значення для встановлення істини, притягнення винних до відповідальності та відновлення справедливості. Їхні висновки стають вагомим доказом у міжнародних судах, де розглядаються питання відповідальності Росії за скоєні злочини. Крім того, результати експертиз використовуються для розробки стратегій відновлення зруйнованих територій та забезпечення потреб постраждалого населення. Основна мета роботи експертів полягає у документальній фіксації злочинів, скоєних російськими військовими, для подальшого їх розслідування та притягнення винних до відповідальності. Вони визначають обсяг матеріальних збитків, завданих внаслідок військової агресії, для подальшої компенсації постраждалим і надають суду та іншим компетентним органам докази, необхідні для прийняття рішень щодо відшкодування збитків та відновлення зруйнованих об'єктів.

7. Проаналізовано зарубіжний досвід проведення судово-бухгалтерських експертиз. Судово-бухгалтерська експертиза є невід'ємною частиною судового процесу, особливо в справах, пов'язаних з економічними злочинами. Оскільки

економічні відносини стають все більш глобалізованими, а фінансові схеми – все складнішими, досвід інших країн у проведенні таких експертиз стає надзвичайно актуальним для України. Виявлено, що більшість країн прагнуть до стандартизації процесу проведення судових бухгалтерських експертиз для забезпечення їхньої якості та порівнянності. Характерним є широке застосування комп'ютерних програм, спеціалізованого програмного забезпечення для аналізу даних, хмарних технологій. Присутній міждисциплінарний підхід за рахунок залучення експертів різних спеціальностей (юристи, економісти, програмісти) для вирішення складних питань. Також відбувається розширення міжнародного співробітництва між експертами різних країн для обміну досвідом та розробки спільних стандартів. Отже, міжнародний досвід показує, що різні країни мають свої особливості у проведенні таких експертиз, але є загальні тенденції та найкращі практики.

8. Досліджено особливості диджиталізації як сучасної рушійної сили вдосконалення судово-експертної діяльності. Цифрова трансформація суттєво змінює ландшафт судово-бухгалтерської експертизи. Для успішної адаптації до нових умов необхідно активно впроваджувати нові технології та підвищувати кваліфікацію експертів. Лише за таких умов судово-бухгалтерська експертиза зможе ефективно виконувати свої функції в умовах сучасної економіки.

9. Обґрунтовано перспективи розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні. Удосконалення нормативно-правової бази судово-бухгалтерської експертизи є необхідною умовою для забезпечення ефективного розслідування економічних злочинів та захисту прав і законних інтересів учасників судових процесів. Запропоновані заходи дозволять створити сучасну та ефективну систему судово-бухгалтерської експертизи в Україні. Також для підвищення якості судових експертиз доцільно створити спеціалізовані програми підготовки судово-бухгалтерських експертів на рівні закладів вищої освіти, а також організувати курси підвищення кваліфікації для бухгалтерів, які бажають працювати в сфері судової експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко Р. П. Застосування цифрових технологій в методиці експертного дослідження у сфері оподаткування. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/12830/1/%D0%91%D1%96%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%91%D1%83%D1%80%D0%B3%D1%83_%D0%A4%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0.pdf
2. Багатко А. С. Вознюк С. С. Проблемні аспекти проведення судово-бухгалтерської експертизи як необхідного елементу розслідування економічних кримінальних правопорушень. Студентський вісник НУВГП. 2024. № 2(22). С. 7-9.
3. Базась М.Ф. Теоретико-методологічні засади судово-бухгалтерської експертизи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2015. 488 с.
4. Богомолова О.С. Проблемні питання практики проведення судових економічних експертиз. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 5. С. 279-282
5. Вітер Д.В. Використання судової експертизи під час розслідування злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм : дис. ... д-ра філософії : 081 / Нац. наук. центр «Ін-т судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса». Харків, 2021. 282 с.
6. Воронко Р. М., Чабанюк О. М., Чік М. Ю., Воронко О. С. Особливості судово-бухгалтерської експертизи та окремі питання її нормативно-правового регулювання. Вісник Львівського торговельно-економічного університету / [ред. кол.: Куцик П. О., Семак Б. Б. та ін.]. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2022. Вип. 67. С. 13–20.
7. Гавриленко Н. Обґрунтування методичного підходу до проведення судово-бухгалтерської експертизи наслідків господарських договорів. Grail of Science, 2024. № 41, 37–44. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.05.07.2024.004>.

8. Германюк, І. В. Актуальність та особливості призначення і проведення судово-економічної експертизи у сфері оподаткування. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління, 2023. Вип. 5(23), С. 66-78.
[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-5\(23\)-66-78](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-5(23)-66-78)
9. Глібко В.М. Судова бухгалтерія : [підруч. для студ. ВНЗ]; Нац. юрид. акад.України ім. Я. Мудрого ; 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2013. 192 с.
- 10.Говорова К.І. Теоретичні та загально-методичні положення судової економічної експертизи документів фінансово-кредитних операцій : дис. ... д-ра філософії : 081 / Нац. наук. центр «Ін-т судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса». Харків, 2021. 212 с.
- 11.Горlachук О.А. Актуальні аспекти розвитку судової економічної експертизи. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу. Х.: Право, 2021. С. 137-138
- 12.Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. № 18-22. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
- 13.Гресь Н.Л., Недоступ К.К. Організаційно-процесуальні основи судово-економічної експертизи : навч. пос. Дніпро : НТУ «ДП», 2020. 155 с.
- 14.Гула Л., Михалюк О. Характеристика судово-бухгалтерської експертизи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2018. № 894. випуск 18. С. 120-123.
- 15.Дікань Л. В., Понікаров В. Д., Кожушко О. В. Судово-економічна експертиза: навч.-практ. посіб. Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 220 с.
- 16.Дондик Н.Я., Дондик Г.П. Судова бухгалтерія : навч. посіб. Київ, 2011. 208 с.
- 17.Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Львів, Київ, Одеса 28

- вересня 2023 року) : тези доповідей / відп. ред. Роман Заяць, Юрій Чечіль, Дмитро Кішко. Львів : Растр-7, 2023. 326 с.
18. Жук, В. М. Бухгалтерський облік: шляхи вирішення проблем практики і науки: монографія / В. М. Жук. -К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. 454 с.
 19. Іванков В. Аналіз великих баз даних у судово-економічній експертизі. Сталій розвиток економіки, 2023 № 1(46), 50-56. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-6>
 20. Іванков В. Публічні кошти як об'єкт судово-економічної експертизи. Облік і фінанси. 2023. № 2(100). С. 54-67. doi: 10.33146/2307-9878-2023-2(100)-54-67
 21. Іванченко С.І. Судово-бухгалтерська експертиза. Київ: Освіта, 2018. 80 с.
 22. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (зі змінами та доповненнями): затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 05.11.2024).
 23. Карпенко Є. А., Копайгора І. С. Теоретичні основи судово-бухгалтерської експертизи. Економіка і регіон. 2023. № 1 (88). С.121–127. URL: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1\(88\).2882](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1(88).2882). (дата звернення: 05.10.2024).
 24. Кожушко О.В. Типологія завдань судово-економічної експертизи. Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика. 2020. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23188/1/_%D0%9A%D0%BE%D0%B6%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE.pdf.
 25. Коцинець М., Гурман В. Теоретично-правовий аспект судово-бухгалтерської експертизи. Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем : Матеріали XI Міжнародної науковопрактичної конференції, 30 листопада 2023 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2023. 507 с. С. 215-217

- 26.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-111. URL:
<http://zakon4.rada.gov.ua>.
- 27.Купер М. Роль судово-бухгалтерської експертизи у фінансових розслідуваннях. Правова система України в умовах європейської інтеграції : погляд студентської молоді : зб. тез доп. IV Міжнар. студ. наук. конф. [м. Тернопіль, 15 травня 2020 р.] / редкол. : С. В. Банах, А. В. Грубінко, О. Є. Гомотюк [та ін.]. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 243-245.
- 28.Лисак О.П. Судово-економічна експертиза: роль, значення та основні аспекти організації. Менеджмент ХХІ століття: сучасні моделі, стратегії, технології. Вінниця: Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2019. Ч. 3. С. 42-50.
- 29.Лучко М. Економічна експертиза : теорія, методологія та організація. Монографія. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 308 с.
- 30.Мартінова Л.В., Якіміва В.С. Теоретичні аспекти визначення змісту судової економічної експертизи. Економіка. Фінанси. Право. 2020. № 2. С. 6-9
- 31.Мулик Т.О., Мулик Я.І. Теоретичні основи судово-економічної експертизи: аналіз наукових поглядів. Економічний простір. 2021. № 165. С. 131-139.
- 32.Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2015. 202 с.
- 33.Наказ Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22#Text>
- 34.Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року №53/5. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/ed20230307#Text> (дата звернення 25.10.2024)
- 35.Новак О.Ю., Розвиток завдань судово-бухгалтерської експертизи. Сучасні кризові явища в економіці та проблеми облікового, контрольного та аналітичного

- забезпечення управління підприємством. XV Міжнародна науково-практична конференція (м. Луцьк, 23 червня 2023 р.). С. 88-90
- 36.Орехова А.І. Історичні аспекти розвитку судової бухгалтерії як форми контролю. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/2151/1/%8E.docx.pdf>
- 37.Паєнтко Т.В. Недоліки методики судової економічної експертизи з питань нарахування і сплати податку на прибуток та напрями їх усунення/ Т. Паєнтко, І. Бандура// Інвестиції: практика і досвід. 2016. № 24. С. 28-31.
38. Парфентій Л. А., Тищенко Д. О. Слабкі сторони судово-бухгалтерської експертизи в Україні та основні напрями її вдосконалення. Інформаційні технології в соціокультурній сфері освіти, економіці та праві : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. М-во освіти і науки України; М-во культури України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2020. С. 221-223.
- 39.Побережець О. В. Гусєв А. О. Судово-бухгалтерська експертиза в Україні: поточний стан і перспектива розвитку: наук.вісн. ОНУ імені І. І. Мечникова. 2019. Т. 24. Вип.4 (77). С. 175-178
- 40.Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. №326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.11.2024).
- 41.Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України; Інструкція, Форма типового документа, Картка, Ре-комендації від 08.10.1998 No 53/5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98> (дата звернення: 10.10.2024).

- 42.Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. No 4038-XII. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> дата звернення: (10.10.2024)
- 43.Пугаченко О.Б. Законодавче визначення основних завдань судово-економічної експертизи. Актуальні питання права та соціально-економічних відносин: Збірник наукових статей. 2021. С. 87-94.
- 44.Пугаченко О.Б., Бандурко Д.В. Обов'язки та відповідальність судових експертів з економічних питань. Актуальні питання права та соціально-економічних відносин: Збірник наукових статей. 2021. С. 130-136.
- 45.Пугаченко О.Б., Косенко С.С., Бабій М.В. Організація проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. 2021. № 6 (39). С. 115-130
- 46.Пугаченко О.Б., Фоміна Т.В. Інформаційне забезпечення експертних досліджень та податкових перевірок порядку нарахування й сплати податків і зборів. Економіка та суспільство. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-72>
- 47.Пугаченко О.Б., Фоміна Т.В. Права та обов'язки експертів з економічних питань у профільному і процесуальному законодавстві. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. 2023. № 9 (42). С. 20-32.
- 48.Разборська О. О. Даценко Г. В., Ксьоншка А. В. Особливості проведення судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами. Економіка і суспільство. 2016. № 2. С. 720–724.
- 49.Разборська О. О., Ємець В. В. Роль судово-бухгалтерської експертизи у вирішенні кримінальних та цивільних справ. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. 2014. Вип. III (55). С. 309-317.
- 50.Романів С. Р., Голяш І. Д. Основні напрями вдосконалення правового регулювання судово-економічної експертизи в Україні. Економіка і суспільство. 2017. № 10. С. 796-802.

- 51.Сімакова-Єфремян Е. Актуальні напрями судово-експертних досліджень в Україні в умовах воєнного стану. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2024. Вип. 1 (34). С. 5-11
- 52.Стельмах Н. Є. Економіко-правова сутність судово-бухгалтерської експертизи в ринкових умовах господарювання. Облік і фінанси. 2014. № 4 (66). С. 64-68.
- 53.Суржик, В. Г. Сучасні підходи щодо визначення економічної квінтесенції судово-бухгалтерської експертизи в Україні / В. Г. Суржик // Науковий вісник Полісся. 2019. № 1 (17).– С .166-172.
- 54.Ужва А. М. Судово-бухгалтерська експертиза: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2019. 228 с.
- 55.Філіпенко Н.Є. Інформаційні системи в судово-експертній діяльності. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2018. Випуск 18. С. 271–281 DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.31>
- 56.Хомутенко В.П., Мотигін Д.В. Актуалізація судово-економічних експертиз в умовах тіньової економіки. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 6. С. 21-25
- 57.Хомутенко О.В. Судова економічна експертиза як інструмент формування принципів забезпечення позитивних ефектів в економіці. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2015. №. 15. С. 306-312
- 58.Хомутенко О.В. Судова економічна експертиза як регіональний інструмент підтримки управлінських рішень. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2019. № 20. С. 415-423
- 59.Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
- 60.Чабанюк О. М. Аспекти проведення досліджень у сфері оподаткування. Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи [Електронне видання] : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 березня 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2024. 565 с. С. 428–431.

61. Чабанюк О. М., Лобода Н. О., Кузьмінська К. І. Бухгалтерський облік та прикладні програмні рішення. ВАС: БУХГАЛТЕРІЯ : навч. посіб. Київ : Алерта, 2024. 234 с.
62. Шрамко О. Можливості судово-економічних експертиз при розслідуванні окремих корупційних злочинів. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Випуск 1 (17). С. 162-165.
63. Юодкайте-Гранскіене Г. Порівняльний огляд діяльності органів судової експертизи в державах-членах ЄС: 2-й звіт по місії Європейської комісії / ENPI «Підтримка реформ у сфері юстиції України». 55 с.
64. Юхно О. Генезис і проблемні питання використання новітніх технологій та штучного інтелекту в криміналістиці, експертній діяльності й досудовому розслідуванні. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2021. Випуск 3 (25). С. 40–59. DOI: 10.32353/khrife.3.2021.04
65. Ярослав Ю.Ю. Сучасна концепція судової експертизи в Україні/ Ю. Ярослав// Незалежний аудитор. 2019. №3-4. С. 130-138.
66. Akinbowale O.E., Klingelhöfer H.E. and Zerihun M.F. An innovative approach in combating economic crime using forensic accounting techniques. Journal of Financial Crime. 2020. Vol. 27. № 4.
67. Alshurafat H. Forensic accounting as a profession in Australia? A sociological perspective. Meditari Accountancy Research. 2022. Vol. 30. № 2. P. 395–423.
68. Alzoubi, A.B. (2023). Maximizing internal control effectiveness: the synergy between forensic accounting and corporate governance. Journal of Financial Reporting and Accounting, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. DOI: <https://doi.org/10.1108/JFRA-03-2023-01402>.
69. American Board of Forensic Accounting. ABFA Info Booklet. 2016. URL: <https://www.ABFABrochure-v3.pdf>
70. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). The 2011 forensic and valuation services (FVS) trend survey. 2011.

URL:<https://www.aicpa.org/InterestAreas/ForensicAndValuation/Resources/PractAidsGuidance>

71. APES 215 Forensic Accounting Services. Accounting Professional & Ethical Standards Board. Revised: July 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.11.2024).
72. Bierstaker, J. L., Brody, R. G. and Pacini, C. (2006). Accountants' perceptions regarding fraud detection and prevention methods. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 21. No. 5, pp. 520–535.
73. Crain Michael A., Hopwood William S.; Pacini, Carl; and Young, George R., "Essentials of forensic accounting" (2015). Guides, Handbooks and Manuals. 611 p.
74. Ernst & Young. (2018) Global forensic data analytics survey 2018: How can you disrupt risk in an era of digital transformation 2018? URL: <https://www.eycom.ch/en/Publications/20181203-Global-Forensic-Data-Analytics-Survey-2018/download> (accessed July 27, 2023)
75. Gosselin M. Forensic accounting in Québec: the context of a distinct society in Canada. *Journal of Forensic and Investigative Accounting*. 2014. 6(3). P. 48–61.
76. Ismail, S., Alzoubi, A.B., Dahmash, F.N., Ahmad, S., Mahmoud, M. A Review on Forensic Accounting Profession and Education: Global Context. Preprints 2022, 2022110369. DOI: <https://doi.org/10.20944/preprints202211.0369.v1>
77. Hakan Aracı, Çevik Özcan. Adli Muhasebe: Adli Muhasebecilik Mesleği Yetkinlikleri, Önemi ve Türkiye'deki Yeri Yıl. Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F 2019, 2019. Cilt 26, Sayı 3, pp. 801–813
78. Howieson B. What is the 'good' forensic accountant? A virtue ethics perspective. *Pacific Accounting Review*. 2018. Vol. 30. № 2. P. 155–167.
79. Mulyk Ya. Economic expertise in Ukraine: theoretical and practical aspects. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3(55). P. 27–38.

- 80.Nunn, L., McGuire, B. L., Whitcomb, C. and Jost, E. (2006). Forensic accountants: financial investigators. *Journal of Business and Economics Research*, Vol. 4 No. 2, pp. 1–6.3.
- 81.Reshma Kumari Tiwari. Forensic accounting: a blend of knowledge. *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2017. 25(1). P. 73–85.
- 82.Rezaee Z., Wang J. and Lam B. (2018) На шляху до інтеграції великих даних у освіту судово-бухгалтерської експертизи. *Журнал судово-слідчої бухгалтерії*, вип. 10, № 1.

ДОДАТКИ

Додаток А

ДОВІДКА	
Про виконання експертизи і фактично затрачений час експертом-бухгалтером	
(прізвище, ім'я, по батькові)	
за _____	завданням _____
(назва експертної установи) _____	
_____ від «__» _____ 200__ р. № _____	
Приступив до роботи «__» _____ 200__ р.	
Закінчив роботу «__» _____ 200__ р.	
_____ На виконання експертизи затрачено _____ робочих годин.	
Установлена оплата за одну годину роботи позаштатного експерта _____ _____ грн.	
Висновок експерта за кримінальною (цивільною) справою № _____ за обвинуваченням _____	
Одержано _____	
(посада і підпис особи, яка видала довідку)	
місто _____	
«__» _____ 202__ р.	

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних економічних відносин

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНИ

ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ В БРАТИСЛАВІ
Факультет міжнародних відносин

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

**«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ
ВІДНОСИНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ
ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ»**

18–19 жовтня 2024 року

Львів-Торунь
Liha-Pres
2024

УДК 339.9-043.86(062.552)

М 58

За загальною редакцією:

Палінчак М. М., доктор політичних наук, професор, декан факультету міжнародних економічних відносин Ужгородського національного університету.

Приходько В. П., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Ужгородського національного університету.

Химинець В. В., доктор економічних наук, доцент, завідувач відділу досліджень Західного регіону в місті Ужгород Національного інституту стратегічних досліджень України.

Людмила Ліпкова, Dr.h.c. prof. Ing., CSc., професорка, завідувачка кафедри міжнародних економічних відносин та економічної дипломатії.

Martin Grešš, PhD., doc. Ing.

Katarína Brocková, doc. Ing. JUDr., PhD., LL.M.

Рецензенти:

Мікловда В. П., доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України.

Ярема В. І., доктор економічних наук, професор.

Міжнародні економічні відносини у глобальному та регіональному вимірі: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 18–19 жовтня 2024 року) / За заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, В. В. Химинець та ін. – Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. – 330 с.

ISBN 978-966-397-428-6

У збірнику викладено матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні економічні відносини у глобальному та регіональному вимірі» (18–19 жовтня 2024 року, м. Ужгород), у яких розглядаються проблеми міжнародних економічних відносин, готельно-ресторанної справи та туризму, фінансів, банківської справи та страхування, менеджменту, маркетингу, публічного управління та адміністрування та інші питання.

УДК 339.9-043.86(062.552)

ISBN 978-966-397-428-6

© Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет», 2024

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ЕКОНОМІКА

УЗАГАЛЬНЕНА ТИПОЛОГІЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПОСЛУГ Антонів А.Р.	11
СУЧАСНІ ТРЕНДИ У РЕКРУТИНГУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПІДБІР КАДРІВ Бакланова А.О., Дорошенко Н.О.	15
СУСПІЛЬНИЙ ЛАД ПОРТУГАЛІЇ ТА ЙОГО КОМПОНЕНТИ Барил'як Ю.І., Романич І.Б.	19
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ Богомаз О.В.	22
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ Боцула О.І., Ольхович С.Я.	25
РОЛЬ СТРАТЕГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ Брунець О.О.	28
ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ Бусарєва Т.Г., Береговий Д.С.	32
ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ Бухало О.В.	36
ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЛОГІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ Вербицький В.С.	39
СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ НІМЕЧЧИНИ Гринда Т.М., Романич І.Б.	43
ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КОРАБЕЛЕНЬ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ Жукова О.Ю.	46
ФРАНЦУЗЬКА ДИРИЖИСЬКА МОДЕЛЬ В КОНТЕКСТІ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ Калашнікова Т.М.	49
СТАЛІЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД Канінець О.Ю.	53

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТУРИЗМУ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ГОТЕЛІВ ТА РЕСТОРАНІВ Смик О.С., Українець А.І.....	99
ТЕНДЕНЦІЇ СФЕРИ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА М. ТЕРНОПІЛЬ Стещенко Л.І., Кавара В.В.....	102
РОЛЬ МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ У ФОРМУВАННІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ Хохлов М.В.....	106
ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ Щурова Е.І.....	110
НАПРЯМ 3. ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ	
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА Балаєв І.С.	114
РОЗВИТОК СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ Бельхадрі А.Н.....	118
КЕШБЕК: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ Голуб Н.О.	121
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ЗМІН Мазоренко М.В.	124
ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ Макарович В.К., Вейгеші В.І.....	128
ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗЕРВІВ ПІД ЧАС ФОРС-МАЖОРУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ Трохименко І.О.....	132
ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ Цебеня Р.Л., Досенко Є.Р.....	135

РОЗВИТОК СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Бельхадрі Аміра Нуреддінівна

магістрантка,

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

Судово-бухгалтерська експертиза (СБЕ) є важливим елементом забезпечення правосуддя в Україні, оскільки сприяє виявленню фінансових правопорушень і захисту економічних інтересів держави та бізнесу. З огляду на збільшення кількості фінансових злочинів і підвищення складності економічних спорів, потреба в удосконаленні цього інституту постійно зростає. Завдання СБЕ полягає в аналізі фінансово-господарської діяльності для обґрунтування експертних висновків щодо об'єктивного стану справ у конкретних справах. Історичні корені судово-бухгалтерської експертизи в Україні сягають ще часів Радянського Союзу, коли ця галузь була частиною загальної системи судових експертиз, що мала яскраво виражений адміністративно-командний характер. З моменту здобуття незалежності Україна почала активний процес реформування своєї економіки та правової системи, що вимагало також модернізації системи судової експертизи, включаючи СБЕ. На ранніх етапах незалежності судово-бухгалтерська експертиза здійснювалася переважно на базі державних установ, таких як Міністерство фінансів, органи прокуратури та міністерства юстиції. Проте, згодом почав розвиватися і приватний сектор експертної діяльності. Ключовими етапами в розвитку СБЕ стали реформи судової системи та зміни в нормативно-правовому забезпеченні. Україна поступово переходила від радянської моделі до більш гнучких механізмів судової експертизи, орієнтованих на ринкові умови та міжнародні стандарти. Це зумовило створення правової бази для діяльності судових експертів-бухгалтерів, яка регулює права, обов'язки та відповідальність експертів. Важливим кроком у становленні судово-бухгалтерської експертизи стало ухвалення Закону України «Про судову експертизу» в 1994 році, який визначив основні правові засади проведення експертиз. Закон регламентує діяльність експертів і встановлює порядок залучення їх до судових справ. Окрім цього закону, важливими документами, які регулюють діяльність судово-бухгалтерської експертизи, є постанови Кабінету Міністрів України та нормативні акти Міністерства юстиції. Нормативно-правове регулювання передбачає також затвердження методичних рекомендацій і стандартів, що визначають правила

проведення експертиз у конкретних галузях. Наприклад, Міністерство юстиції України розробило «Методичні рекомендації з проведення судово-бухгалтерських експертиз», які визначають порядок аналізу фінансової звітності, виявлення фактів порушень у бухгалтерському обліку та інші аспекти експертної діяльності. Ключовими напрямками вдосконалення нормативної бази є інтеграція міжнародних стандартів фінансового контролю, зокрема Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) та Міжнародних стандартів аудиту (МСА), у процес проведення судово-бухгалтерських експертиз. Ефективність судово-бухгалтерської експертизи в Україні залежить від застосування сучасних методів та інструментів, які дають змогу проводити детальний аналіз фінансових операцій, облікових записів та господарської діяльності суб'єктів господарювання. Серед основних методів, що використовуються в СБЕ, виділяють:

- Документальний метод – аналіз первинних документів бухгалтерського обліку для виявлення недоліків, помилок або зловживань.
- Балансовий метод – порівняння показників балансу для виявлення порушень у веденні обліку.
- Метод експертних оцінок – залучення до експертизи кваліфікованих фахівців для встановлення реальних фінансових результатів діяльності підприємств.
- Порівняльний аналіз – аналіз різних періодів діяльності підприємства для визначення тенденцій і можливих відхилень у фінансових показниках.

Завдяки розвитку інформаційних технологій в Україні з'являються нові інструменти для обробки великих обсягів даних, що дозволяє більш точно виявляти порушення у фінансовій звітності. Використання сучасних програмних продуктів, таких як системи електронного документообігу, аналітичні платформи та спеціалізовані програми для судово-бухгалтерського аналізу, робить процес експертизи швидшим і ефективнішим. Незважаючи на значний розвиток судово-бухгалтерської експертизи в Україні, існують певні проблеми, які потребують вирішення. Однією з основних проблем є недостатня кількість кваліфікованих фахівців у цій сфері. Підготовка експертів-бухгалтерів вимагає не лише глибоких знань у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, але й практичного досвіду у фінансових розслідуваннях та судовій практиці. На сьогодні існує обмежена кількість навчальних програм, які готують спеціалістів із судово-бухгалтерської експертизи. Ще однією проблемою є відсутність єдиної методології для проведення експертиз. В Україні досі немає стандартів, які б регулювали всі аспекти експертної діяльності у фінансовій сфері. Це може призводити до різних підходів до проведення експертиз, що ускладнює процес формування об'єктивних і чітких висновків. Крім того, взаємодія між державними органами та приватними експертами

також стикається з певними труднощами. Часто державні органи недостатньо залучають незалежних експертів до судових справ, що може призводити до упереджених або недостатньо об'єктивних висновків.

Незважаючи на виклики, розвиток судово-бухгалтерської експертизи в Україні має значні перспективи. Інтеграція міжнародного досвіду, впровадження новітніх технологій та вдосконалення нормативно-правової бази сприятиме підвищенню якості експертних досліджень.

Одним із ключових напрямків подальшого розвитку СБЕ є впровадження міжнародних стандартів аудиту та бухгалтерського обліку. Це дозволить уніфікувати процес проведення експертиз та забезпечити його відповідність міжнародним практикам. Крім того, співпраця з міжнародними організаціями, такими як Міжнародна асоціація судових бухгалтерів (ІАВРА) або Міжнародний інститут судових експертів, може сприяти обміну досвідом та підвищенню професійного рівня українських фахівців. Також перспективним є розвиток цифрових технологій для проведення судово-бухгалтерської експертизи. Використання штучного інтелекту та аналітичних систем дозволить автоматизувати багато рутинних процесів та підвищити точність аналізу фінансової звітності. Це стане важливим інструментом для зниження впливу людського фактора на результати експертиз і прискорення їхнього проведення.

Судово-бухгалтерська експертиза в Україні продовжує розвиватися, набуваючи нових форм і методів. Її роль у забезпеченні правосуддя зростає, а потреба в її вдосконаленні стає все більш актуальною в умовах сучасної ринкової економіки. Важливими завданнями залишаються підвищення кваліфікації експертів, інтеграція міжнародних стандартів і впровадження нових технологій у процес проведення експертиз. Розв'язання існуючих проблем сприятиме підвищенню якості та об'єктивності судово-бухгалтерських досліджень, що, у свою чергу, зміцнить фінансову дисципліну та правопорядок в Україні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку проведення судових експертиз» від 08 вересня 1995 року № 690.
3. Методичні рекомендації з проведення судово-бухгалтерських експертиз, затверджені Міністерством юстиції України. Київ, 2020.
4. Сахарова Л.М. Судово-бухгалтерська експертиза: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2018.
5. Махінов К.С. Судово-бухгалтерська експертиза: організація та методика. Київ : Алерта, 2019.
6. Бугусова Н. Судово-бухгалтерська експертиза: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Економіка України*. 2022. № 3. С. 53–58.
7. Дяченко В.М. Судово-бухгалтерська експертиза: теорія та практика. Харків : Право, 2021.
8. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та аудиту (МСБО, МСА). Київ : Інститут фінансів України, 2023.